

KUML 1988
-89

KUML¹⁹⁸⁸ -89

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English

Jysk Arkæologisk Selskab satte dette KUML
til minde om
JOHANNES BRØNDSTED
i hundredåret for hans fødsel
den 5. oktober 1890

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag

Redaktion: Poul Kjærum

Redaktionsudvalg:

Jens Henrik Bech, Thisted

Steen Hvass, Vejle

Stig Jensen, Ribe

Erik Johansen, Aalborg

Erik Jørgensen, Haderslev

Hans Jørgen Madsen, Århus.

Omslag: Sporer fra ryttergrav i Gantrup

Udgivet med støtte af Statens humanistiske Forskningsråd

Omslag: Flemming Bau

Tilrettelæggelse: Elsebet Morville

Special-Trykkeriet Viborg a-s

Skrift: Baskerville 11/12

Papir: Stora G-print 120 g

Copyright 1990 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87-7288-050-3

ISSN 0454 6245

Indhold/Contents

<i>Poul Kjerum: Johannes Brøndsted – et 100 års minde</i>	7
<i>Jørgen Jensen: Arkæologien mellem videnskab og folkelighed</i>	9
Archaeology between science and popularization	14
<i>Steen Hvass: Asken Yggdrasil</i>	15
Yggdrasill. The World Tree	20
<i>Peter Gathercole: Gordon Childe efter 30 år. Forelæsning ved 40 års jubilæet for</i> oprettelsen af Forhistorisk Arkæologisk Institut ved Aarhus Universitet	21
Gordon Childe after thirty years	27
<i>Gert Hougaard Rasmussen: Okkergrave fra ældre stenalder på Djursland</i>	31
Ochre graves from the Early Stone Age on Djursland	40
<i>Pia Bennike og Verner Alexandersen: Fannerup-skelettet.</i> Antropologiske studier	43
Anthropological studies of the Fannerup skeleton from the Early Stone Age	56
<i>Lone og Steen Hvass: Et gravkammer fra enkeltgravskulturen</i>	57
Grave chambers in the single-grave culture	75
<i>Orla Madsen: Gantrup. En enkeltgravshøj med ringgrøft og grav med dødehus</i>	77
Gantrup. A mound from the single-grave culture with a circular trench and a grave with a mortuary house	95
<i>Orla Madsen: Grønlund. En høj med kammergrav og andre grave fra bronzealderen</i>	97
A mound with a chamber-grave and other graves from the Bronze Age at Grønlund	117
<i>Erik Jørgensen: Højgård, Avnevig og Måde. Tre syd- og sønderjyske grave fra</i> tiden omkring Kristi fødsel	119
Højgård, Avnevig and Måde. Three graves from Slesvig and Southern Jutland from the time around the birth of Christ	141
<i>Dorthe Kaldal Mikkelsen: To ryttergrave fra ældre romersk jernalder – den ene</i> med tilhørende bebyggelse	143
Two equestrian graves from the early Roman Iron Age – one with an associated settlement	195
<i>Henrik Jarl Hansen: Dankirke. Jernalderboplads og rigdomscenter.</i> Oversigt over udgravningerne 1965-70	201
Dankirke. Eisenzeitliche Siedlung und Handelszentrum. Übersicht über die Ausgrabungen von 1965-1970	241
<i>Steen Wulff Andersen: Alsiske brandgrave fra den yngre jernalder</i>	249
Cremation graves from the late Iron Age on Als	285
<i>Jens Jeppesen og Hans Jørgen Madsen: Stormandsgård og kirke i Lisbjerg</i>	289
A nobleman's farm and church in Lisbjerg	309
<i>Torben Egebjerg Hansen: Værktøjsfundet fra Dejbjerg.</i> En vikingetidshåndværkers redskaber	311
The implements found at Dejbjerg	323
<i>Nils M. Jensen og Jens Sørensen: Nonnebakkeanlægget i Odense.</i> En ny brik til udforskningen	325
A new clue towards solving the puzzle of the Nonnebakke construction in Odense	333
<i>Hans Krongård Kristensen: Spor efter guldsmede fra vikingetiden i Viborg</i>	335
Traces left by goldsmiths in Viking Age Viborg	346
<i>Anne Hedeager Krag: Frankisk-Byzantinsk dragtindflydelse.</i> Tre jyske gravfund fra det 10. årh. e.Kr.	347
Fränkisch-byzantinische Einfluss auf die Tracht des 10. Jhr. n. Chr. Durch Trachtfunde aus drei jütischen Gräbern	358
<i>Gad Rausing: Fanns ren i Skottland under vikingatid?</i>	359
On the question of Reindeer in Scotland in postglacial times	361
<i>Jysk Arkæologisk Selskab 1988 og 89</i>	365

To ryttergrave fra ældre romersk jernalder

– den ene med tilhørende bebyggelse

Af Dorthe Kaldal Mikkelsen

I det følgende skal præsenteres to kammergrave fra ældre romersk jernalder, beliggende ved henholdsvis Hvesager (1) og Bredal (2), nær Vejle i Sydøstjylland (fig. 1), der begge indeholder en rytter med fuldt våbenudstyr.

Der knyttes naturligt en forbindelse mellem disse, på grund af en slående lighed gravene imellem – omend der er forskel i udstyrets standard – og den korte afstand imellem dem.

Fig. 1: På kortet er afsat fundstederne for de to omtalte lokaliteter, Hvesager og Bredal.

On the map the two sites discussed, Hvesager and Bredal, are marked.

I forbindelse med Hvesagergraven kan ydermere præsenteres den tilhørende bebyggelse, som ikke mindst gør lokaliteten interessant. Det er nemlig her muligt, præcist at udpege den gård, hvorpå den gravlagte har boet. Hermed giver fundene mulighed for at belyse sociale aspekter af datidens samfund inden for et snævert geografisk område. Endelig kan der knyttes forbindelser over store afstande inden for det germanske område ud fra genstandsmaterialet i de to grave.

HVESAGERBEBYGGELSEN

Bebyggelsen på Hvesager (fig. 2) består af to sammenbyggede gårde, som har stået relativt kort tid (3). Der er nemlig foretaget ombygning af hovedhusene, men ikke udskiftning og der er kun foretaget få udskiftninger af udhusene samt få reparationer af de tilhørende hegn.

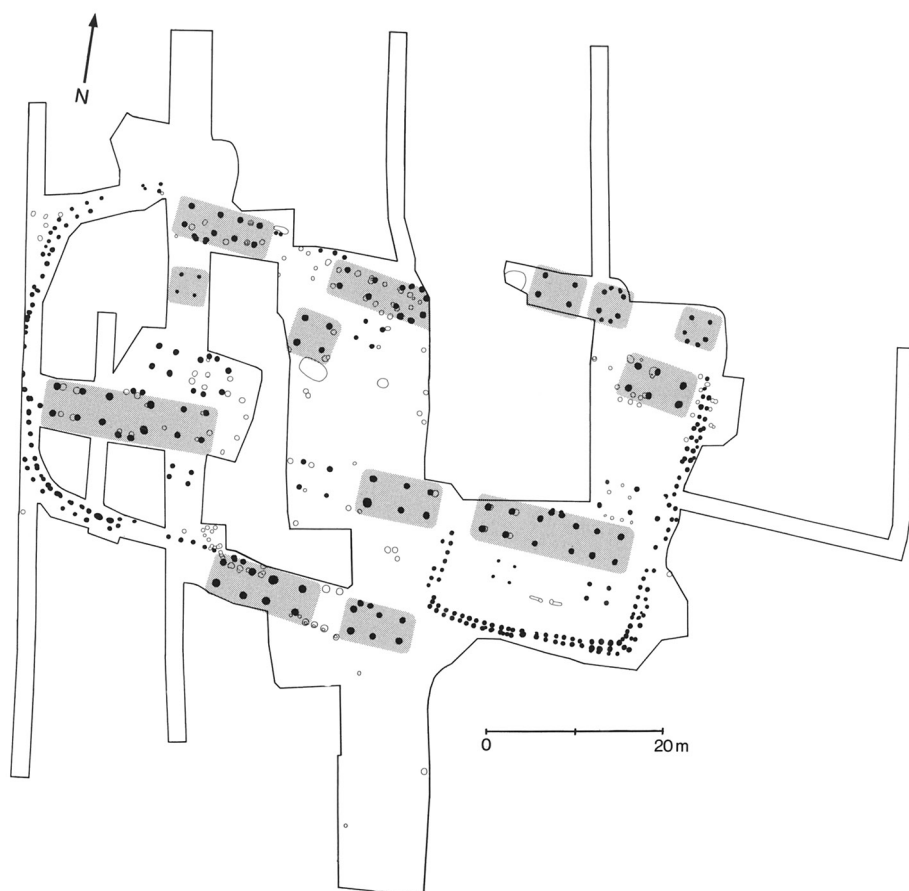

Fig. 2: Hvesagerbebyggelsen, hvor en fase af bebyggelsen er trukket ud.

The Hvesager settlement; a phase of the settlement has been extracted.

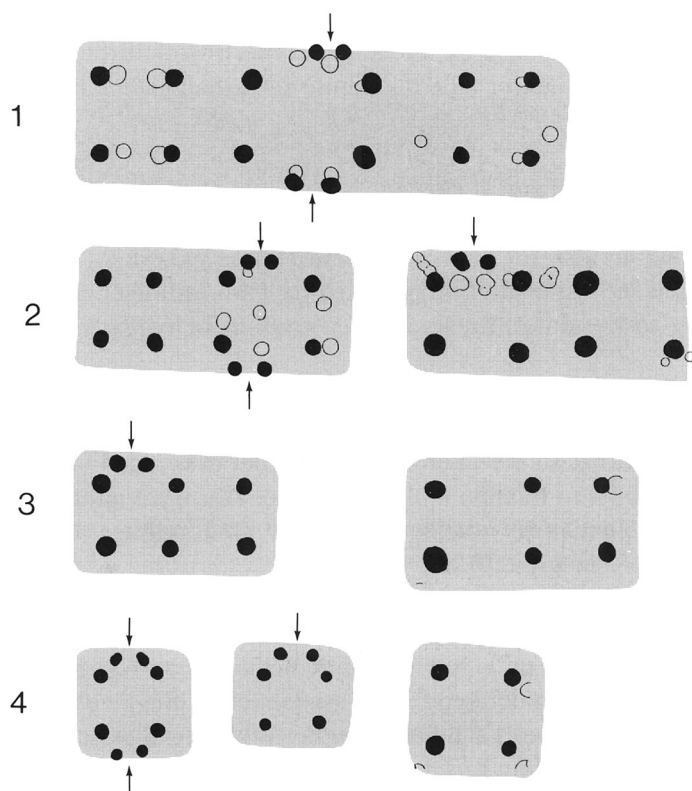

Fig. 3: Hustyper på Hvesager. Indgange er markeret med pile. 1: Langhus. 2: Stort udhus. 3: Mellemstort udhus. 4: Lille udhus. 1:300.

House-types at Hvesager. Entrances are marked with arrows. 1. Long-house. 2. Large out-house. 3. Medium out-house. 4. Small out-house. 1:300.

Der kan udskilles fire hustyper i bebyggelsen (fig. 3):

1. *Langhuse*, 18,5-20 m lange og 5,5-6 m brede. De har været sat af seks sæt tagbærende stolper og har rummet beboelse og stald, som har været adskilt af et indgangsrum midt i huset. Hertil har der været adgang fra begge langsider.

2. *Store udhuse*, 11-12,5 m lange og 4-4,5 m brede, sat af fire sæt tagbærende stolper og en indgang i den ene eller i begge langsider, placeret forskudt mod den ene ende.

3. *Mellemstore udhuse*, 8,5-10 m lange og 5 m brede, sat af tre sæt tagbærende stolper og en indgang i den ene langside, placeret forskudt mod den ene ende.

4. *Små udhuse*, 4-6 m lange og 3,5-5 m brede, sat af to sæt tagbærende stolper og med indgang i den ene eller i begge langsider.

Disse hustyper er gængse på alle ældre romertidslokaliteter, bortset fra nr. 2 – store udhuse. Det er således denne terminologi der henvises til i det følgende.

Den største og vestligste af gårdene har et heget areal på 40x53 m, i alt ca. 2120 m². Hegnet er sat af en dobbelt stolperække, hvor der er 1,5 m mellem stolperne og en afstand på 1 m mellem stolperækkerne.

Bebyggelsen består af et langhus, to-tre store udhuse, et-to mellemstore udhuse og to-tre små udhuse, hvilket giver et bebygget areal på 400-460 m².

Den mindste af gårdene har et heget areal på 23x44 m, altså i alt ca. 1012 m².

Hegnet består også her af en dobbelt stolperække, med 0,8-1,0 m mellem stolperne og 0,75 m mellem stolperækkerne. Her har været bygget et langhus, et-to mellemstore udhuse og tre-fire små udhuse, hvilket giver et bebygget areal på 215-270 m².

Der er altså en markant forskel på de to gårdes areal – den største er dobbelt så stor som den lille. Endvidere findes der ingen store udhuse på den lille gård. Gårdene er selvstændigt hegnede, og har ikke noget fælles omgivende hegn, som det kendes fra landsbyerne. Begge gårdene har huse, som indgår i hegnene. Et knæk i heget omkring den største gård, som forbinder dette med langhuset, viser, at hus og hegn har eksisteret samtidig. Store udhuse, som de kendes her, er ikke tidligere udskilt i nogen ældre romertids bebyggelse; nærmeste parallel findes i stormandsgården i Hodde (4).

Der kendes ingen anden samtidig bebyggelse på stedet – kun bopladsgruber, som findes dels på det hegnede areal, dels udenfor. Den største af Hvesagergårdene er den hidtil største kendte ældre romertidsgård, både hvad angår heget og bebygget areal (fig. 4). Den næststørste – en enkeltgård – er beliggende kun 3,5 km fra Hvesagerbebyggelsen, på Haughus, sydøst for Jelling (5). Her er gårdstomten på ca. 35x40 m, altså 1400 m². Bebyggelsen består her af et langhus, et mellemstort udhus og et lille udhus. Der er foretaget udskiftninger af udhusene og det bebyggede areal svinger mellem 172 og 194 m².

I Vorbasse er der en bebyggelse, der i struktur svarer til Hvesager, nemlig med to sammenbyggede gårde, som eneste samtidige bebyggelse på lokaliteten (6), omend Vorbassegårdene er langt mindre. Den største af Vorbassegårdene har en bebyggelse bestående af et langhus og to små udhuse, i alt et bebygget areal på 130 m². Husene ligger på et 24x46 m stort heget areal, i alt 1100 m². Den mindste af Vorbassegårdene består af et langhus på 77 m², som ligger inden for et heget areal på 420 m².

Et eksempel på en typisk ældre romertids gennemsnitsgård fra Østjylland er et gårdsanlæg fra Gårslev, syd for Vejle (7). Gården består af et

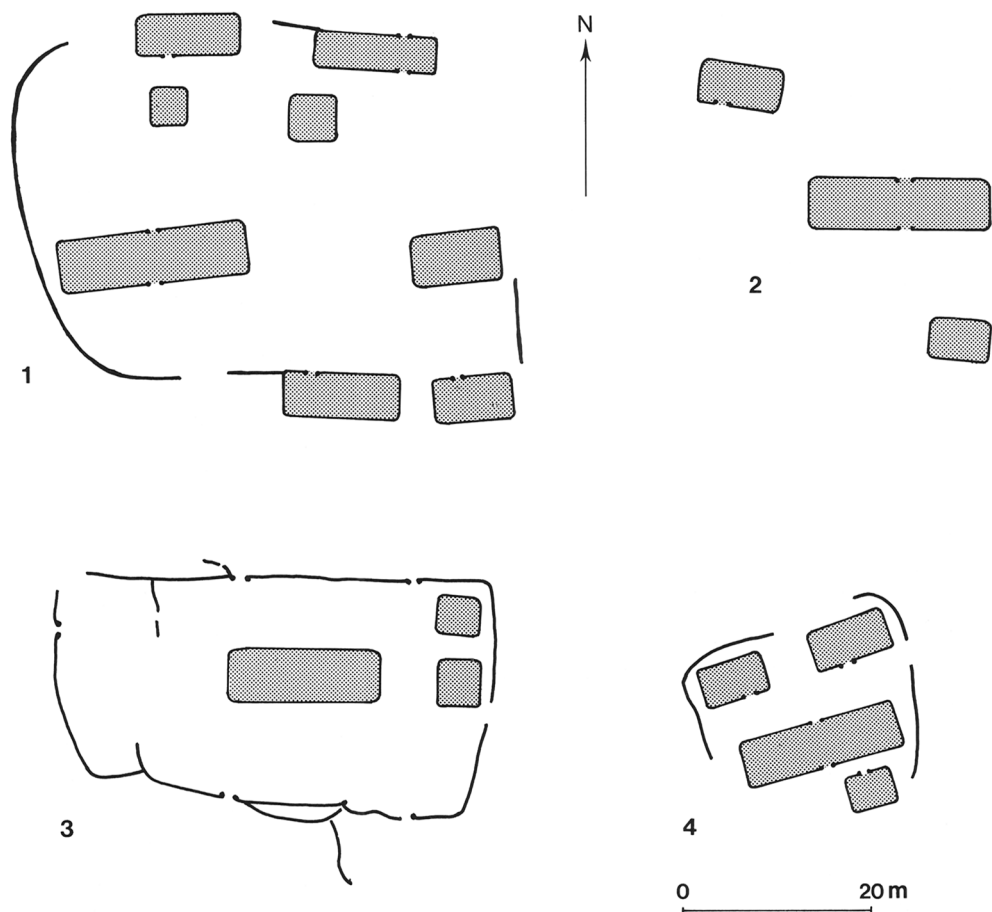

Fig. 4: 1: Hvesager. 2: Haughus. 3: Vorbasse. 4: Gårslev. Gårdene er udtegnet i samme størrelsesforhold.

1. Hvesager. 2. Haughus. 3. Vorbasse. 4. Gårslev. The farms are drawn to the same scale.

langhus, to mellemstore udhuse samt et lille udhus på i alt 174 m^2 , som ligger inden for et 540 m^2 stort heget areal. Denne gårdstype genfindes i de fleste samtidige landsbyer, for eksempel kan nævnes et par nærliggende lokaliteter som Priorsløkke (8) og Gammel Sole (9). Det hegnede areal kan være op til $800\text{-}1000 \text{ m}^2$, men bebyggelsen er den samme. Den største af Hvesagergårdene er altså mere end dobbelt så stor som andre samtidige gårde.

Genstandsmaterialet fra bebyggelsen

Fundmaterialet består hovedsagelig af keramik, men også andre genstandsgrupper er repræsenteret. Det drejer sig om en skubbeværn, en glittesten, slibe- og knusesten.

Eksempler på keramikken ses på fig. 5. En del af den er fundet i gruber på det bebyggede område, men små skår af de samme typer er fundet i tagbærende stolpehuller og hegnshuller.

Karakteristisk er karrenes mundingsrand, som er fortykket og facetteret eller lige afskåret, samt x-formede hanke. Ornamentikken består oftest af omløbende furer lige under randen, herunder et vinkelbånd bestående af to parallelle, tæstillede furer. Karrenes overflade er glittet og changerer fra lys til mørk brun. Desuden forekommer skår af større, uornamenterede, forrådskar af lidt groft gods.

Keramikken fra bebyggelsen er altså en blanding af finere brugskeramik og grovere skåle og forrådskar. De her viste finere brugskar stammer alle fra den største af gårdene.

Gennem keramikken kan bebyggelsen knyttes sammen med en kammergrav, indeholdende en rytter med fuldt våbenudstyr, beliggende kun 30 m derfra, fig. 6. I graven findes keramik, der i sin udformning og ornamentik svarer helt til keramikken fra den største af gårdene. Slidspor på standfladen af flere af lerkarrene fra graven, viser at der er nedlagt et udvalg af det daglige service.

GRAVEN

Graven lå under flad mark på en svag, naturlig højning i terrænet. I fladen tegnede sig et øst-vest orienteret, rektangulært fyldskifte på 2,8x4,65 m. Nedgravningen havde lodrette sider og flad bund. Den var 0,75 m dyb, regnet fra undergrunds overflade. Heri stod en plankekiste, som målte 1,75x4,05 m og var 0,58 m høj. Der kunne iagttages spor efter træplankerne, som viste, at selve bunden og langsiderne var sat af langsgående planker, medens gavlene og låget var af tværgående planker. I vestenden var disse støttet af et par store sten (fig. 7 og 8a).

Den døde, en mand (at dømme efter gravgodsets karakter) lå i kammerets nordvestlige fjerdedel, med hovedet mod vest, i sideleje med optrukne, bøjede ben og med ansigtet mod syd. Ligets stilling kunne bestemmes ud fra oldsagernes placering. Der kunne endvidere ses spor af lårbensknoglerne.

Han har på brystet båret en sølvfibula og på den ene hånd en sølvring. Om livet har han haft et bælte med spænde og tilhørende remendedup af jern. På fødderne sad et par sporer. I kammerets sydvestlige hjørne – ud for den dodes ansigt – stod en opdækning på i alt 8 lerkar. Neden for fødderne,

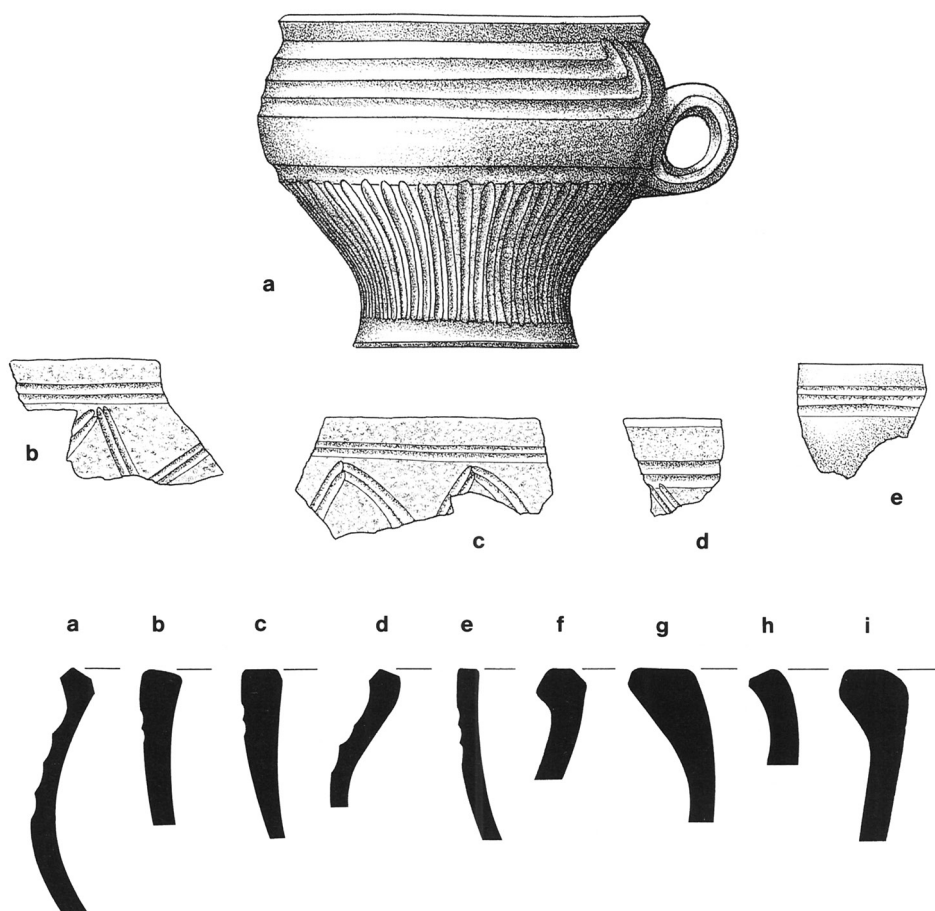

Fig. 5: Eksempler på keramik fra den store gård i Hvesagerbebyggelsen. Lerkar 1:3, profiler 1:2.

Examples of pottery from the large farm in the Hvesager settlement. Pottery 1:3, profiles 1:2.

midt i graven, lå et skjold – 1,25 m i diameter, under skjoldet en jernkniv. I kanten af skjoldet mod nord lå tre små prydbeslag af sølv belagt med guldblik, muligvis har de været anbragt som pryd på en pung, da der var svage spor af organisk materiale omkring dem. Langs kammerets nordside stod let skråt, en lanse og et spyd, hvis længder – ud fra deres placering i det sydvestlige hjørne af graven – kan have været op til 3 m.

Genstandsmaterialet fra graven

Lerkarsæt. I Hvesagergraven fandtes 8 lerkar (fig. 9) i en samlet gruppe i gravkammerets sydvestlige hjørne. Længst mod vest stod tæt sammen en stor rundbuget krukke (nr. 4), en rundbuget vase (nr. 8) og en åben skål

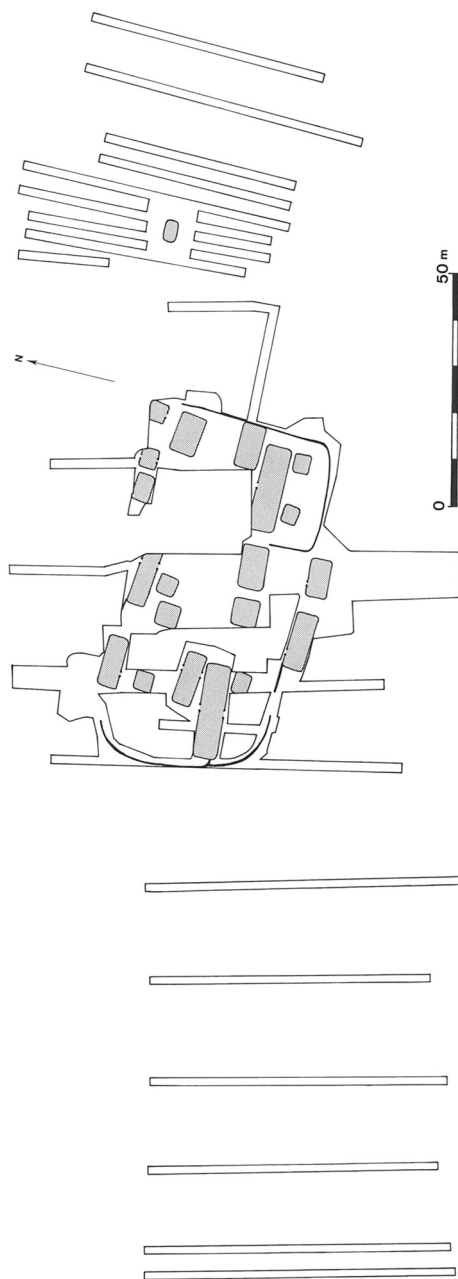

Fig. 6: Det udgravede område på Hvesagerlokaliteten, med bebyggelse og tilhørende kammergrav.

The excavated area on the Hvesager site, with settlement and connected chamber-grave.

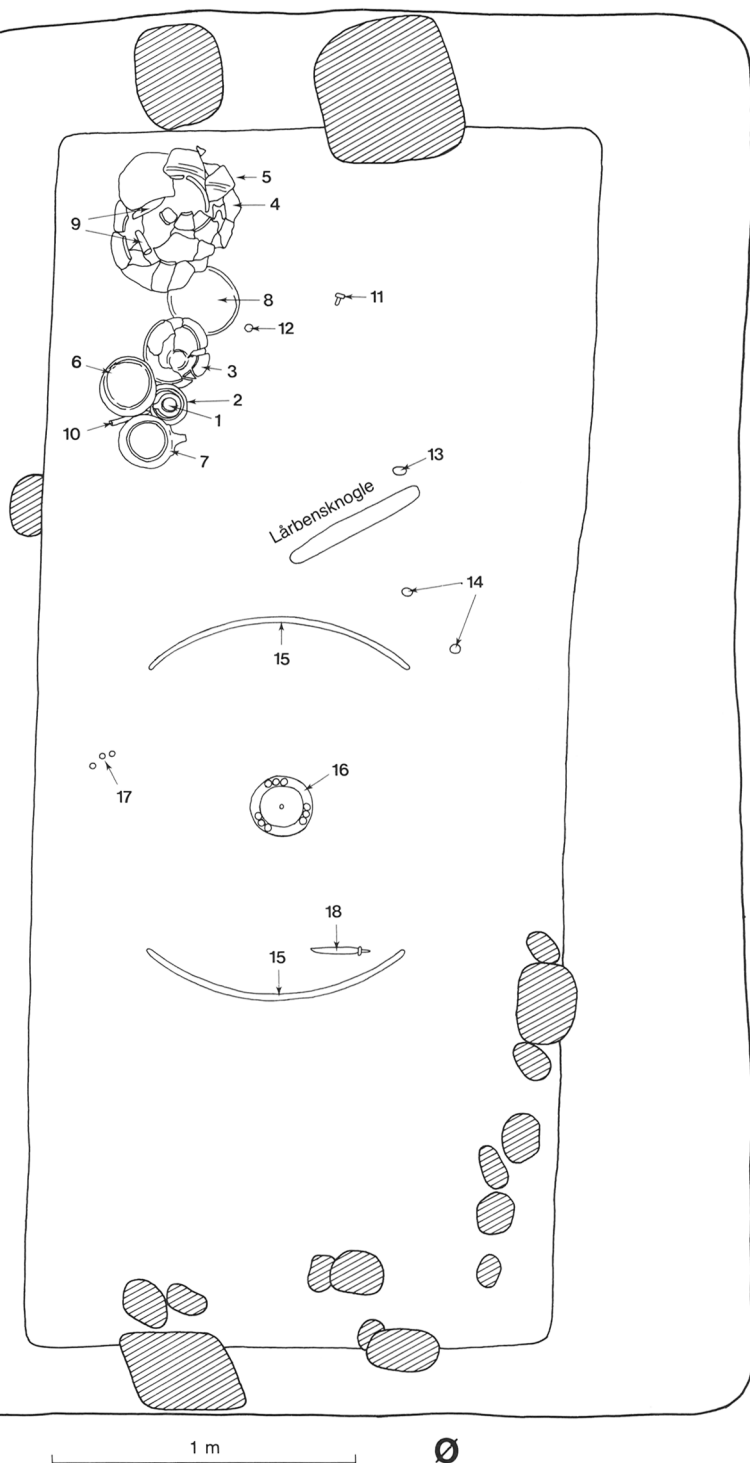
Fig. 7: Hvesagerkammergraven i plan. 1-8: Lerkar. 9: Lancespids. 10: Spydspids. 11: Fibula. 12: Sølvring. 13: Bæltespænde. 14: Sporer. 15: Skjoldrandbeslag. 16: Skjoldbule. 17: Prydbeslag. 18: Kniv. →

Plan of the Hvesager chamber-grave. 1-8: pottery. 9: lance-point. 10: spear-point. 11: fibula. 12: silver ring. 13: belt-buckle. 14: spurs. 15: shield-rim mount. 16: shield-boss. 17: ornamental mount. 18: knife.

S

V

N

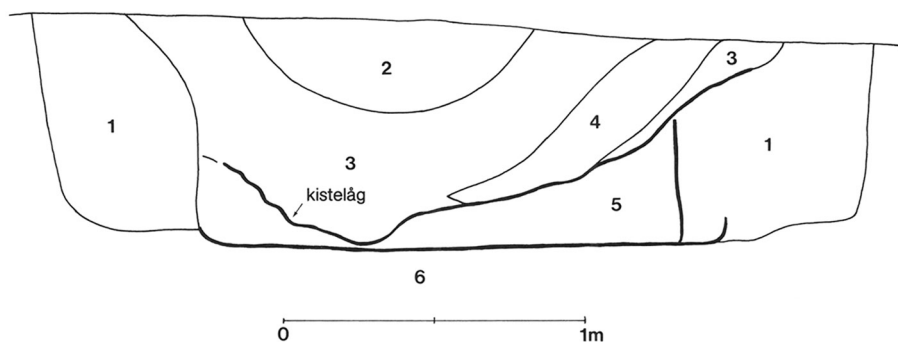

Fig. 8a: Hvesagergraven i snit, set fra vest. Med kraftig streg er markeret plankespor.

1: Nedgravningen, hvori kisten er sat. Materialet består af omgravet gulbrunt – let muldblandet – undergrundsler.

2-4: Sammensynkningslag over kisten, efter låget er sunket ned i graven. 2 består af mørk gråbrunt muld lagdelt med gulbrunt ler, 3 af gulbrunt ler lagdelt med få tynde muldstriber og 4 af mørkt gråbrunt muld.

5: Fyldmasser, som er trængt ned i graven, bestående af gulbrunt/gråbrunt spættet ler.

6: Undergrundsmateriale, som består af gulbrunt ler.

The Hvesager grave in section, seen from the west. The plank-traces are marked with heavy lines.

1. Pit in which the coffin was placed; the material consists of dug yellow-brown sub-soil clay with some mould.

2.-4. Subsidence layer above the coffin, after the lid had sunk down into the grave. 2 consists of dark grey-brown mould with stripes of yellow-brown clay, 3 of yellow-brown clay with a few thin mould-stripes and 4 of dark grey-brown mould.

5. Filling which has been pressed down into the grave, consisting of yellow-brown/grey-brown patchy clay.

6. Subsoil material consisting of yellow-brown clay.

(nr. 5). Øst herfor i en klynge en fodskål (nr. 6), et hankekar (nr. 7) og to fodbægre (nr. 2 og 3). I det ene af fodbægrene lå en hankekop (nr. 1). Karrenes placering i graven fremgår endvidere af fig. 7. Rand- og bundprofiler er udtegnet på fig. 10a.

1. *Hankekop*, uornamenteret, 5,5 cm høj med lige afskåret rand og x-formet hank. Overfladen er brun og godset har et groft præg.

2. *Fodbæger*, 9 cm højt, med en kort lodret, let facetteret rand og en bred standingring.

Bægeret er ornamenteret i »falsk« mæander, bestående af tre omløbende bånd, af to parallelle indridsede streger. Herover er der skiftevis over øverste og mellemste samt mellemste og underste stregbånd to lodrette korte bånd, bestående af de samme elementer. Foden er svagt, lodret facetteret. Overfladen er lys til mørk og brun glittet.

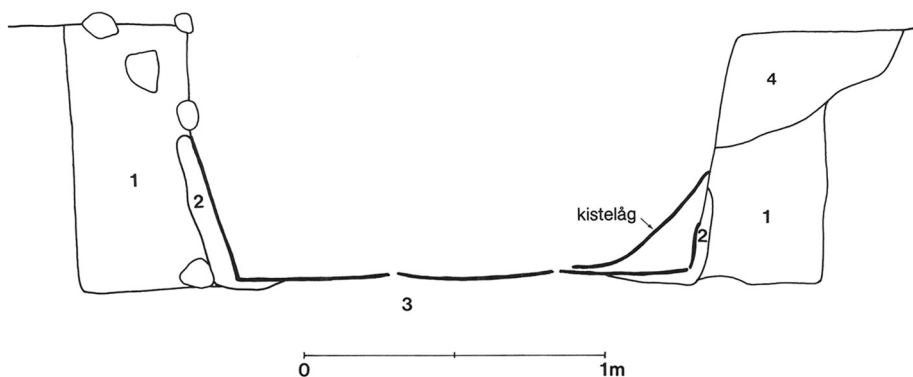

Fig. 8b: Bredalgraven i snit, set fra øst. Med kraftig streg er markeret plankespor.

1: Nedgravningen, hvori kisten er sat, materialet består af gulbrunt sand- og muldblandet ler.

2: Lerpakning omkring kisten, bestående af gråblåt ler.

3: Undergrundsmateriale, som består af gulbrunt ler.

4: Plyndringshul, hvori fylden består af stærkt muldblandet, gulbrunt ler.

Bredalgraven var tømt, før snittet blev opmålt.

The Bredal grave in section, seen from the east. The plank-traces are marked with heavy lines.

1. Pit in which the coffin was placed; the material consists of yellow-brown sand and clay mixed with some mould.

2. Clay-packing around the coffin, consisting of grey-blue clay.

3. Subsoil material consisting of yellow-brown clay.

4. Looting-hole, in which the fill consisted of yellow clay with a strong admixture of mould.

The Bredal grave had been emptied before the section was measured up.

3. *Fodbæger*, 12,5 cm højt, med facetteret rand. Bægeret er ornamenteret med tre omløbende furer lige under randen. Herunder et vinkelbånd, bestående af to, skiftevis tre parallelt løbende indridsede streger. På foden tætstillede, lodrette furer. Overfladen er glittet og changerer fra lys til mørk brun.

4. *Rundbuget krukke*, 26,5 cm høj, med let udfaldende, lige afskåret rand og x-formet hankeknop. Karret er under randen ornamenteret med en omløbende fure på overgangen hals-skulder. Herunder tre tætstillede omløbende furer, et vinkelbånd dannet af samme elementer og igen to omløbende furer. Overfladen er sort og glittet.

5. *Åben skål*, 8,5 cm høj med facetteret rand og vandret hank. Lige under randen tre omløbende furer, herunder et delvist udfyldt vinkelbånd, dannet af en smal fure. Øverste del af båndet er udfyldt med smalle let skråstillede furer. Herunder to omløbende furer. Overfladen, der er fint glittet, changerer fra lys til mørk brun.

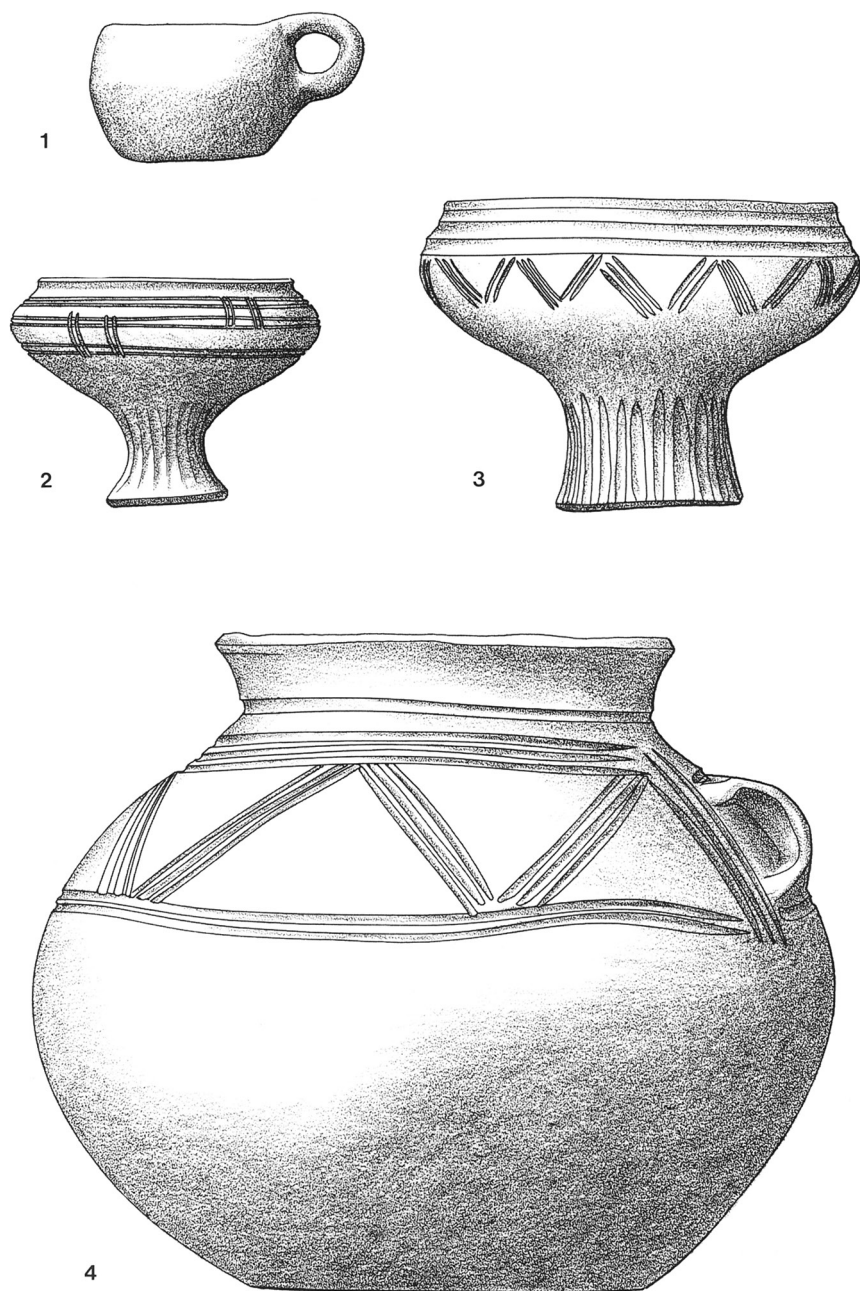
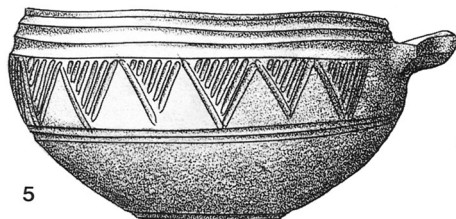
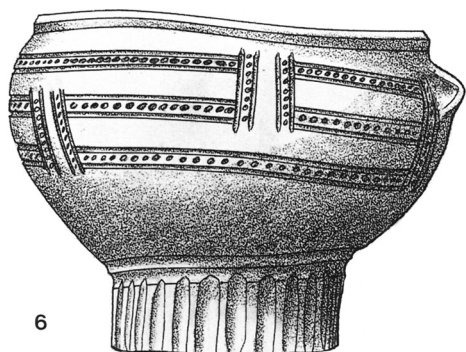

Fig. 9: Lerkarsættet fra Hvesagergraven. 1:3.

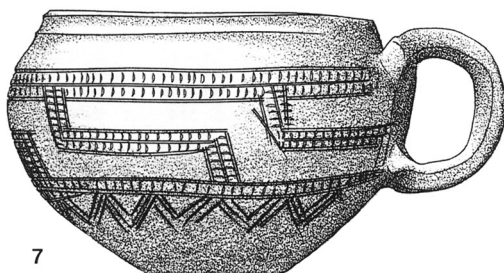
The pottery set from the Hvesager grave. 1:3.

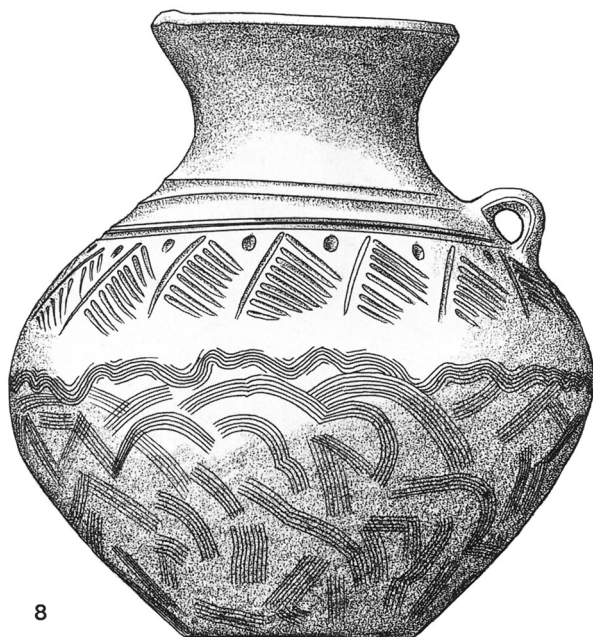
5

6

7

8

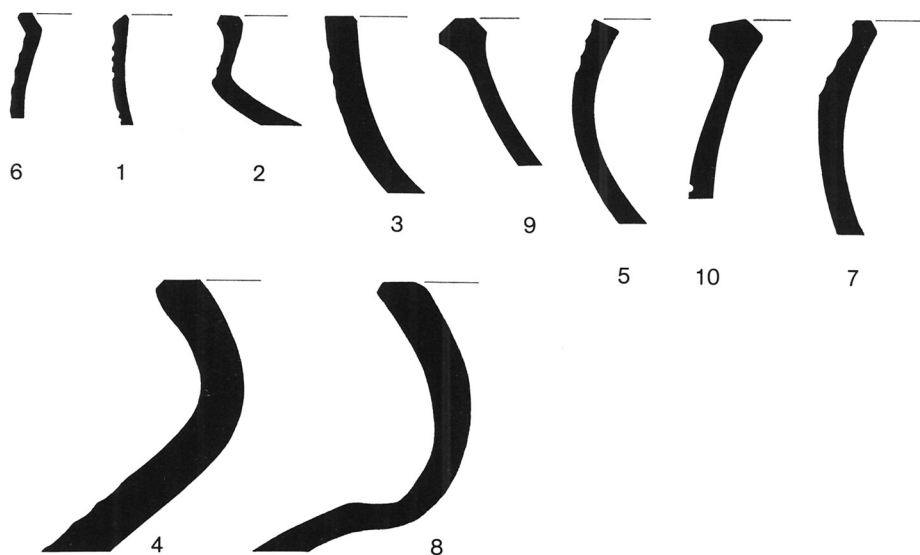
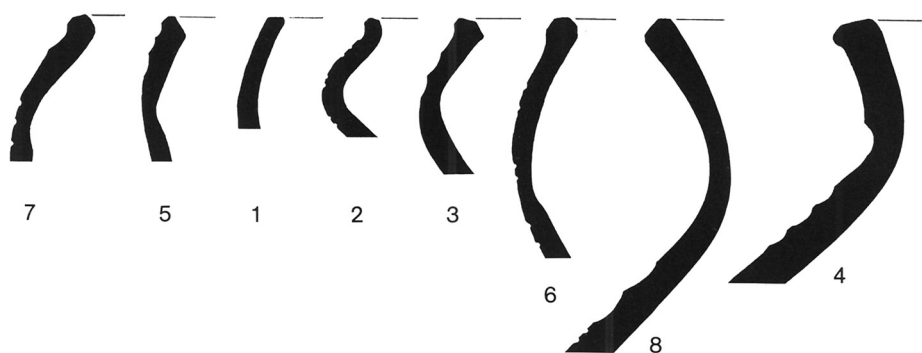

Fig. 10: Randprofiler på lerkarsættet fra Hvesagergraven (a) og Bredalgraven (b). 1:2.

Rim profiles of the pottery set from (a) Hvesager, and (b) Bredal. 1:2.

6. *Fodskål*, 13,5 cm høj, med facetteret rand og x-formet hankeknop. Skålen er ornamenteret med et mæanderbånd, dannet af to parallelle indridsede streger, hvorimellem indtrykte gruber. På overgangen mellem bug og fod to omløbende furer. Foden har en fladedækkende ornamentik bestående af lodretstillede furer. På standfladen et mønster dannet af furer – opdelt

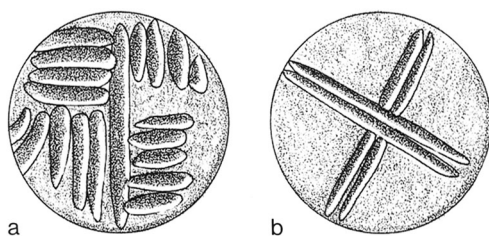

Fig. 11: Ornamentikken på standfladen af de to fodskåle fra Hvesager (11a) og Bredal (11b). 1:3.

The ornamentation on the bases of the two footed bowls from Hvesager (11a) and Bredal (11b). 1:3.

i kvarter, skiftevis vinkelret på hinanden (fig. 11a). Standfladen bærer præg af brug. Overfladen changerer fra lys til mørk brun og er glittet.

7. *Hankekar*, 10,5 cm høj, facetteret rand, ansats til standring og båndformet hank med udvidede fæsteplader. Karret er ornamenteret med en fure lige under randen. På fladen en »falsk mæander«, bestående af to omløbende bånd. Det øverste består af tre parallelt løbende indridsede streger, hvorefter er fyldt ud med lodrette indridsede streger. Det nederste af to omløbende parallelle streger. Udfyldt som de øverste. Disse omløbende bånd er forbundet af et bånd svarende til det øverste. Nederst et vinkelbånd dannet af tre parallelt løbende indridsede streger. Overfladen er glittet og changerer fra lys til mørk brun.

8. *Rundbuget vase*, 25 cm høj, med høj udfaldende, lige afskåret rand og x-formet hank. Øverst på skulderen ornamenteret med to omløbende brede furer. Herunder to omløbende indridsede streger. Øverste del af bugen er ornamenteret med en art vinkelbånd med parallelle, let skråstillede furer. Mellem disse og tilnærmet vinkelret derpå er udfyldt med parallelle, tætstillede furer. Øverst i den udfyldte del er indtrykte gruber. Bugens underdel er dækket med kamornamentik, som danner en fem- og en syvtandet kam i frit mønster, afgrænset opadtil i en bølgeagtig linje. Overfladen er rødbrun og karrets overdel er glittet.

Våbenudstyr

Lanse (fig. 12a). Lansespids af jern, 17,8 cm lang, med rester af stage siddende i døllen. Bladet, som udgør 11 cm af længden, er lancetformet med rhombisk tværsnit. Døllen har rhombisk tværsnit med afrundede hjørner. 1,8 cm fra enden af døllen sidder nitten, som har holdt skaftet på plads – nitten slutter i hvælvede hoveder. Ud fra dens placering i graven kan lansens længde have været op til 3 m (10).

Spyd (fig. 12b). Spydspids af jern, 15,6 cm lang, med rester af stage bevaret. Bladet har let svajet udlinje og er 9 cm langt, incl. modhager. Døllens tværsnit er rhombisk med afrundede hjørner. Ud fra dens placering i graven kan spydet have været indtil 3 m langt.

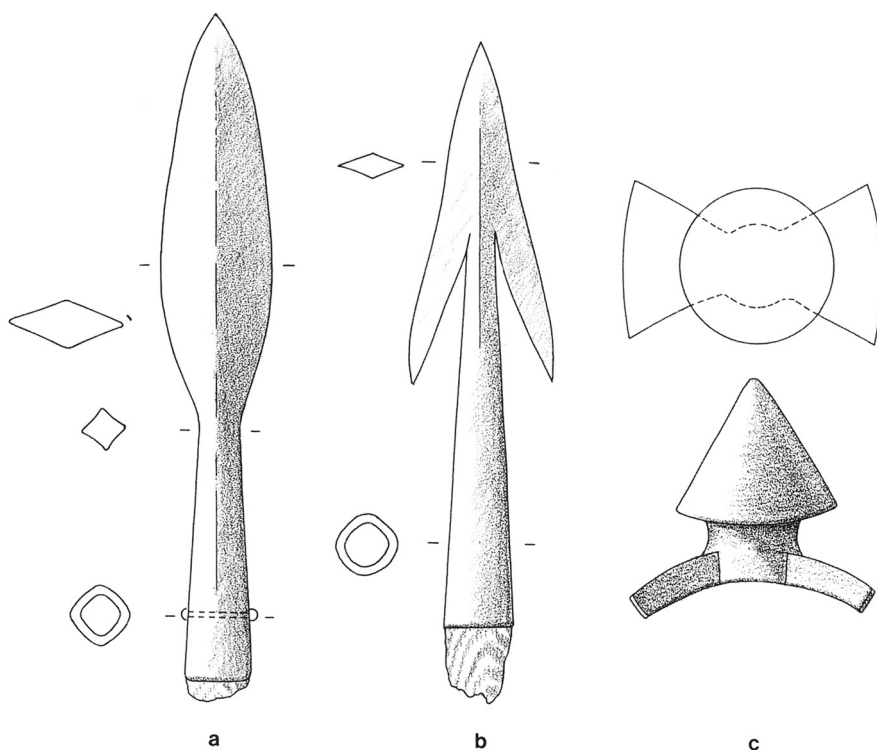

Fig. 12: Lansespids (a), spydspids (b) og sporer (c) fra Hvesager. 1:2.

Lance-point (a), spear-point (b) and spurs (c) from Hvesager. 1:2.

Skjold (fig. 13). Heraf bevaret skjoldbule, skjoldhåndtag samt skjoldrandbeslag.

Skjoldbule (fig. 13a og fig. 14). Stangbule af jern med flad krave, som er indfattet i et bronzebånd. Heri sidder i tre grupper 3x3 fingerbølformede, sølvbelagte bronzenitter. Halsen er konkav, og taget ender i en stang, som er 13,5 cm lang.

Skjoldhåndtag (fig. 13b). Håndtaget er ligeledes af jern. Det har tagformet tværsnit og rektangulære, udvidede fæsteplader. Det er fæstnet til skjoldet med fire nagler af samme type som dem, der holder skjoldbule. De yderste har på skjoldets forside hver en bronzedup med profileret ende.

Skjoldrandbeslag (fig. 13c). Skjoldbrædderne har været indfattet i to randbeslag af bronze, af form som en kvartcirkel. Med jævne mellemrum sidder nitteforsatser, hvori bronzenitter med næsten runde hoveder. Randbeslagene har hver dækket en kvart rand – modstående hinanden. Skjoldet har været cirkulært med en diameter på 1,25 m, og det har på midten været 0,8 cm tykt – målt hvor træ var bevaret mellem nittehoved og endedup – ved

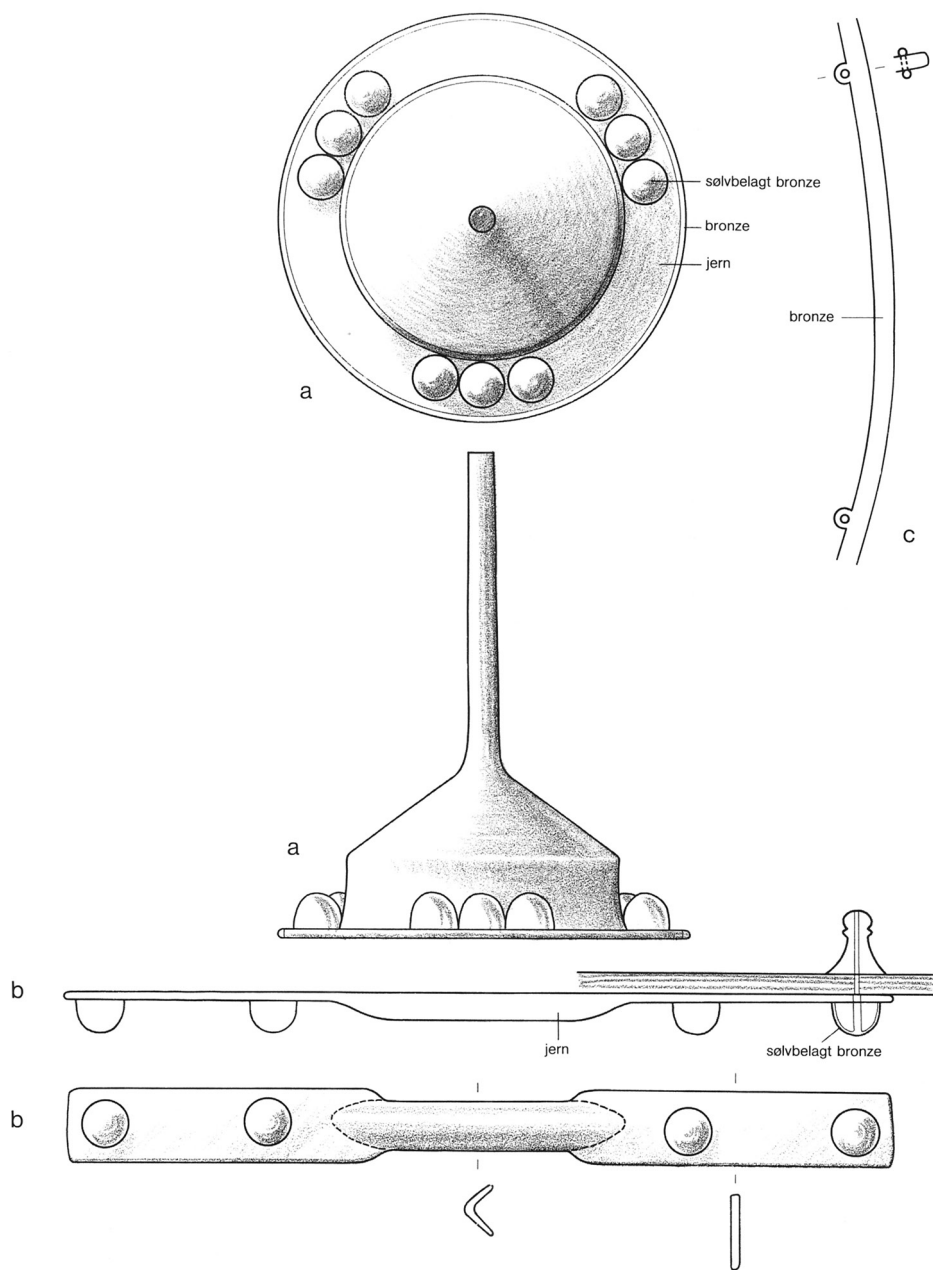

Fig. 13: Skjoldbule (a), skjoldhåndtag (b) og skjoldrandbeslag (c) fra Hvesager. 1:3.
I midten rekonstruktion af delenes oprindelige placering, foretaget på baggrund af røntgenfoto samt bevaret træ mellem et nittehoved og en endedup.

Shield-boss (a), shield-grip (b), and shield rim-mount (c) from Hvesager. 1:3. In the centre, reconstruction of the original positioning of the objects, made on the basis of an X-ray photo together with preserved wood between a rivet-head and a strap-end.

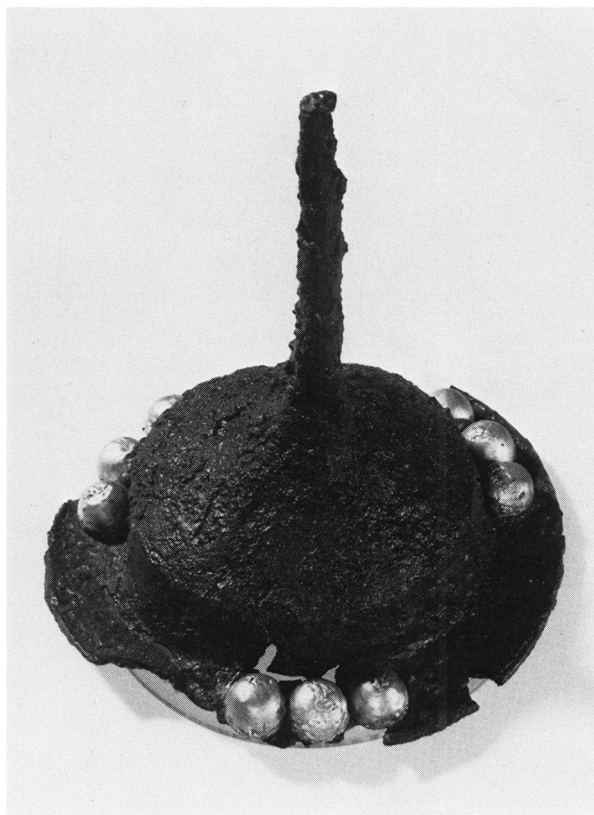

Fig. 14: Skjoldbuler fra Hvesager, de fingerbølformede nittehoveder er sølvbelagte.

Shield-boss from Hvesager; the thimble-shaped rivet-heads are silver-plated.

randen 0,6 cm. Skjoldbuler af denne type, fæstnet til skjoldet med tre x tre nitter, oftest af jern eller bronze, er karakteristisk for 2. årh. Det samme gælder for skjoldhåndtaget (11).

Sporer (fig. 12c). Stolsporer af jern. Stolen har udvidede fæsteplader, hvorpå tornen er fæstnet. Mellem stol og torn en kort jerncylinder. Tornen er kegleformet. Typen er en sen form af den tonittede stolspore, som hører hjemme i 2. årh. (12).

Personligt udstyr

Fibula (fig. 15a). Fibula (Almgren V:119) med båndformet bøjle og nålekappe af sølv. Heri ophøjet ornamentik. Spiralen er af bronze.

Typen er almindelig i alle dele af Norge – det nordligste eksemplar er fundet på en ø i Lofoten – dog især den østlige del, og er sandsynligvis udviklet her. Den kendes endvidere fra Vestergötland i Sverige, fra Bornholm og Østtyskland – Preussen, Brandenburg og Schlesien. Derudover kendes enkelte eksemplarer fra den øvrige del af Danmark, nemlig fra

Nordjylland, Fyn og Falster. Typen hører hjemme i den seneste del af ældre romersk jernalder, altså første halvdel af 2. årh. AD, periode B2 (13).

Ring (fig. 15b). Båndformet sølvring med to omløbende, indridsede furer. Ringen har en indre diameter på 2,0 cm.

Typen forekommer hyppigt i det romerske område. I det germanske område kendes den hovedsageligt fra Gotland, desuden kendes enkeltstående eksemplarer fra Fyn, Mellem- og Vestgermanien (14).

Prydbeslag (fig. 15c). Tre cirkulære sølvskiver, belagt med guldblik, hvori ophøjet spiralmønster. Skiverne, som er 1,0 cm i diameter, er omgivet af to rækker sølverletråd. Deres funktion kan ikke umiddelbart bestemmes, men de kan have siddet på en pung eller lignende, da der var svage spor af organisk materiale omkring dem.

Bæltespænde med remendedup (fig. 15d). Bæltespænde af jern med løs bagplade og skeformet remendedup, ligeledes af jern.

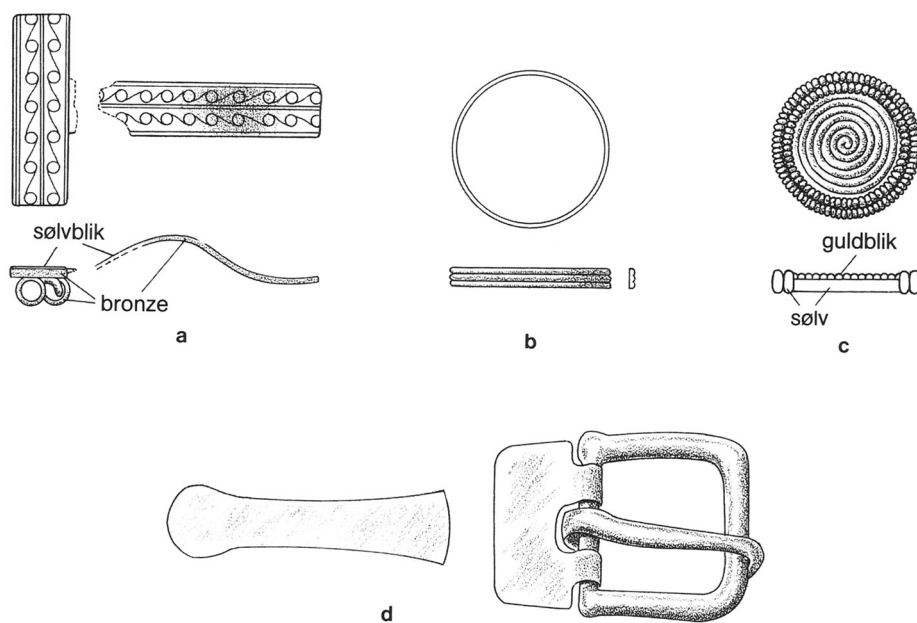

Fig. 15: Personligt udstyr fra Hvesagergraven. Fibula af sølvbelagt bronze (a). Sølvring (b). Prydbeslag, guldblikbelagt (c). Bæltespænde og remendedup af jern, udtegnet efter røntgenfoto (d). c. 2:1, øvrige 1:1.

Personal equipment from the Hvesager grave. a. Fibula of silver-plated bronze. b. Silver ring. c. 3 identical decorative mounts, plated with sheet-gold. d. Belt-buckle and strap-end of iron, drawn from X-ray photo. c. 2:1, others 1:1.

Fig. 16: Kniv fra Hvesager, udtegnet efter røntgenfoto. 1:2.

Knife from Hvesager, drawn from X-ray photo. 1:2.

Kniv (fig. 16). Enægget jernkniv, 17 cm lang, med lige ryg og konveks blad, grebtungen sidder i forlængelse af knivens midtakse. Bladet er 13 cm langt.

Datering

Vi kan her på baggrund af keramikken fra henholdsvis bebyggelsen og fra graven, knytte de to anlæg sammen. Graven daterer de to gårde til 2. årh., periode B2.

BREDALGRAVEN

En nær parallel til Hvesagerkammergraven findes i Bredal, kun 15 km derfra. Bredalgraven er identisk i sin opbygning og genstandsmateriale, men præsenterer et udstyr af langt højere standard og hæver dermed denne op på et højere niveau.

I en bank på et højdedrag ved Bredal, med vid udsigt over det bakkede landskab og Vejle fjord, stødte lodsejeren i efteråret 1961 på sten ved pløjning. Det var ikke første gang, for nogle år forinden havde han fjernet en stenrække her. Ved tilsynecomsten af endnu en stenrække tæt ved den første, indberettede han fundet til Vejle Museum. Umiddelbart under pløjelaget kom en rektangulær stenramme til syne. I østsiden manglede en del sten, det var dem, der var fjernet tidligere.

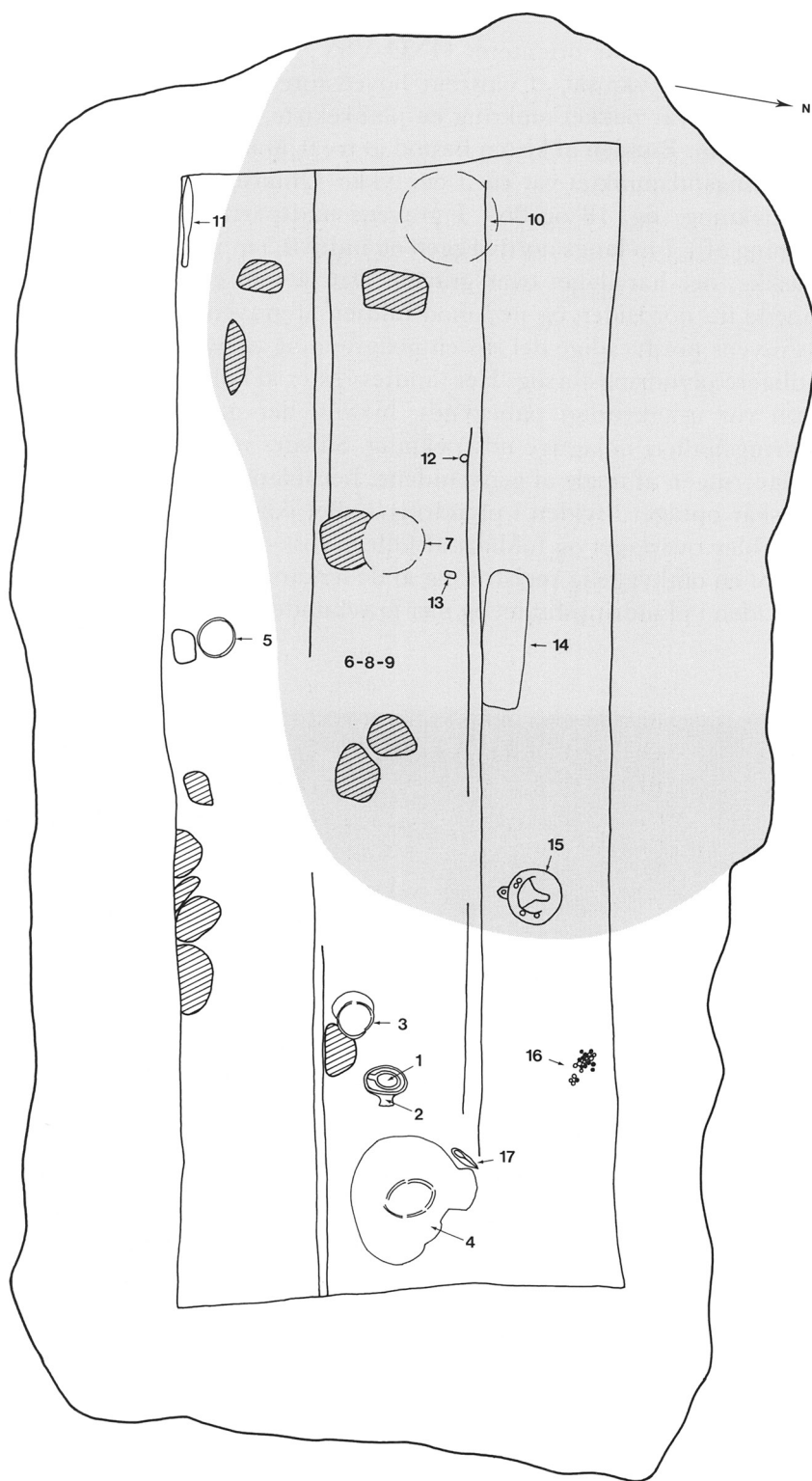
Rammen, som var orienteret ØNØ-VSV, stod i en 2,40x4,85 m stor nedgravning og var sat af omtrent hovedstore sten i flere lag (fig. 17). Stenrammen var pakket omkring en plankekiste, som målte 1,5x3,9 m og var 0,5 m høj. Bunden af kisten bestod af tre 0,50 m brede planker, som på udgravningstidspunktet var ca. 1 cm tykke. Omkring kisten har der været en lerpakning (fig. 18 og 8b). I gravens midtparti konstateredes på en strækning af 1,7 m langs nordvæggen og indtil 0,5 m ind i graven spor af et trædække, der har ligget over graven. Det lå som et tyndt sort lag, der skrånede fra nordsiden og ned mod midten af graven.

I gravens nordvestlige del sås en nedgravning af nyere dato – antagelig et tidligere plyndringsforsøg. Her fandtes rester af i alt fire lerkar. Udgravningen var usagkyndigt påbegyndt, hvorfor der mangler oplysning om plyndringshullets nøjagtige udstrækning. Således mangler også oplysning om placeringen af nogle af genstandene, her iblandt et par lerkar, ligesom lerkarskår optaget i fylden i plyndringshullet ikke er registreret. Udgravningen blev overtaget og fuldført af Olfert Voss og Dorte Ørsnes. På baggrund af en omhyggelig registrering af de lerkarskår der lå tilbage i resterne af fylden i plyndringshullet og nær gravbunden, er det imidlertid muligt

Fig. 17: Bredalkammergraven set fra nord. Foto: Dorte Ørsnes, 1961.

The Bredal chamber-grave seen from the north. Photo: Dorte Ørsnes, 1961.

at rekonstruere flere detaljer. Det kan således konstateres, hvor de optagne lerkar har stået. Plyndringshullet har et par steder været meget nær gravbunden.

Den døde, som ud fra gravgodset kan bestemmes som en en mand, har ligget i kammerets nordvestlige fjerdedel med hovedet mod vest. Ud fra placeringen af oldsagerne må han have ligget på siden med optrukne, bøjede ben og ansigtet mod syd. Han har båret en kraftig, massiv guldring på den ene hånd. Om livet et bælte med et spænde af jern med sølvindlægninger og remendedupper af jern. I bæltet har hængt en jernkniv, prydet med sølvindlægninger, en syllignende genstand af jern samt en sølvske. Sølvnitter og et lille spænde af sølv og bronze antyder, at der også har hængt en læderpung. Tingene har antagelig været ophængt i en læderstrop fæstnet i en øsken af jern, indfattet i et beslag siddende på bæltet. Beslaget er prydet med sølvindlægning, i et mønster der svarer til mønstret på bæltespændet. På fødderne har han båret et par sporesko eller -sandaler af læder, prydet med guldblikbelagte knapper, bronzebeslag og sporer med torn af jern med sølvindlægning og guld- og sølvblikbelagt bronzestol. Rester af vævet tøj viser, at han må have båret en form for fodbeklædning under skoene – eventuelt et par bukser med fod, som de kendes fra Thorsbjerg (15). Et par nittebøjler af bronze med guldblikbelagt overside lå tæt ved fødderne. Deres funktion kan ikke her bestemmes nærmere.

Bortset fra bæltespændet og guldringen, som begge er udgravet i deres oprindelige position, er alle de ovenfor nævnte genstande udgravet i et præparat på Nationalmuseets konserveringsafdeling. En udtegnning, lavet efter fotografi af præparatet, er vist på fig. 23a.

Langs kammerets sydside lå en lanse med lancespidsen i gravens sydvestlige hjørne, og herfra kunne skaffet følges som en formuldet stribe over et par meter, men kan ud fra spidsens placering udmærket have været længere. Neden for den dødes fødder stod et skjold, som på baggrund af skjoldbulens placering, må have stået skråt op ad kammerets nordside. Dets diameter anslås til 1,10 m, formen lod sig ikke bestemme nærmere. Umiddelbart neden for skjoldet, ved kammerets nordside lå 22 spillebrikker af glas, 11 hvide og 11 sorte.

I kammerets østende fandtes fire lerkar og en bøjlesaks af jern. Nær gravens midte sås endnu et par lerkar, og her må også tre af de i plyndringshullet fundne lerkar have stået, hvilket fremgår af registreringen af lerkarskårene i plyndringshullet. I kammerets vestende blev fundet tre lerkarskår tilhørende samme kar, hvorfor dette må have stået her.

← Fig. 18: Bredalgraven i plan. Med raster er markeret overfladen af plyndringshullet. 1-10: Lerkar. 11: Lancespids. 12: Guldring. 13: Bæltespænde. 14: Præparat. 15: Skjoldbule. 16: Spillebrikker. 17: Saks. 1:25.

Plan of the Bredal grave. Surface of looting-hole marked with shading. 1-10: pottery vessels. 11: lance-point. 12: gold ring. 13: belt-buckle. 14: preparation. 15: shield-boss. 16: game-pieces. 17: shears. 1:25.

Genstandsmaterialet fra Bredal

Lerkarsæt. I Bredalgraven fandtes i alt ti lerkar (fig. 19). Tæt ved østgavlen, midt for denne og i gravens fodende, stod en stor rundbuget vase (nr.4), vest for denne stod et fodbæger (nr. 2), hvori lå en hankekop (nr. 1). Vest herfor stod en åben skål med vandret hankeplade (nr. 3). Ligeledes en åben skål (nr. 5), stod tæt ved gravens sydside, omtrent midt for denne. Omtrent midt i graven stod en fodsål (nr. 7) og her antages også en lille kop (nr. 6) og en åben skål (nr. 8) samt en hankekrukke (nr. 9) at have stået. I kammerets vestende har stået en stor rundbuget vase (nr. 10). Karrenes placering i graven fremgår endvidere af fig. 18. Randprofiler er udtegnet på fig. 10b.

1. *Hankekop*, 4,5-5,5 cm høj, med skråt afskåret rand og båndformet hank. Koppen har en lav standring. Koppen er ornamenteret med tre smalle, tætstillede furer, der i et rektangel løber omkring karret med ophold, hvor hanken sidder. Godset er tyndt og overfladen sort og fint glittet.

2. *Fodbæger*, 9 cm højt, med fortykket, facetteret rand. På skulderen ornamenteret med to omløbende furer og på fodens smalleste sted en enkelt omløbende fure. Overfladen er sort og fint glittet.

3. *Åben skål*, 6,5 cm høj, med vandret hankeplade. Hankepladen er ornamenteret med furer, som følger karrets rounding inden for den ophøjede kant. Under randen, afbrudt af hankepladen, løber tre furer. Herunder et lidt skødesløst, ikke sammenhængende, vinkelbånd, bestående af to parallelt løbende furer. Overfladen changerer fra lys brun til sort og er glittet.

4. *Rundbuget vase*, 31,5 cm høj, med udfaldende lige afskåret rand og x-formet hank. På skulderen ornamenteret med tre omløbende furer, herunder et vinkelbånd dannet af to parallelt løbende furer. Underdelen har en fladedækkende ornamentik af tætstillede, indridsede streger i uregelmæssigt mønster. Overfladen changerer fra brunt til sort og er glittet.

5. *Åben skål*, 8 cm høj, med lige afskåret rand, standring og vandret hank. Lige under randen ornamenteret med tre omløbende furer, som stopper lige før hanken, hvor de bøjer lidt nedad og dermed får fat i et vinkelbånd, som løber lige nedenunder. Vinkelbåndet er dannet af tre parallelle furer. Standfladen bærer præg af brug. Skålens overflade er glittet og changerer fra lys til mørk brun.

6. *Hankekop/lille skål*, 8 cm høj, med fortykket, facetteret rand og lav standring. Fragmentarisk bevaret. Koppen har en fladedækkende ornamentik, bestående af omløbende furer. Godset er tyndt og overfladen sort, fint glittet.

7. *Fodskål*, 15,5 cm høj, med fortykket, facetteret rand og x-formet hankeknop. Skålen er lige under randen ornamenteret med to omløbende furer, herunder et vinkelbånd, dannet af to parallelt løbende streger. Umiddelbart under vinkelbåndet løber et mæanderbånd, ligeledes dannet af to parallelt løbende streger. Ornamentikken er afbrudt af hanken. Foden er ornamenteret med tætstillede, lodrette furer, som afsluttes lige over standfladen af to omløbende furer. På standfladen et kors, dannet af to tætstillede furer (fig. 11b). Standfladen bærer præg af brug. Overfladen er brun og fint glittet.

8. *Åben skål*, uornamenteret, 8,5 cm høj, med facetteret rand og x-formet øre. Skålen har standring, som bærer præg af brug. Overfladen changerer fra lys brun til sort og er glittet.

9. *Krukke*, 16 cm høj, med lige afskåret, facetteret rand og x-formet hank. På skulderen ornamenteret med fem smalle, tætliggende furer. Overfladen changerer fra lys til mørk brun og er glittet.

10. *Rundbuget vase*, 28,5 cm høj, med udfaldende, lige afskåret rand og x-formet hank. Vassen er meget ufuldstændigt bevaret, men ornamentikken kan bestemmes nogenlunde således: På skulderen tre omløbende bånd, hvert bestående af tre indridsede parallelle tætstillede streger, herunder et vinkelbånd, dannet af samme elementer. Vinkelbåndet er skiftevis enkelt og dobbelt. Karrets overflade changerer fra brunt til sort, overdelen er blankglittet, underdelen er ru.

Våbenudstyr

Lansespids (fig. 20). Lansespidsen er af jern, 32,5 cm lang, og har rester af stage bevaret. Bladet, som udgør 22,5 cm af længden, er lancetformet og har midtribbe på begge sider. Døllen har rhombisk tværsnit med afrundede hjørner. Ud fra dens placering i gravkammeret kan lansens længde have været op til 3 m.

Skjold (fig. 21). Heraf bevaret skjoldbule, fragmenter af håndtag samt naglerne, der har fæstnet håndtaget til skjoldet. Endelig er der mellem et naglehoved og en endedup rester af træ fra skjoldbrædderne bevaret – disse har været 1,3 cm tykke, målt på bevaret træ mellem et nittehoved og en endedup.

Skjoldbule. Stangbule af jern med flad krave, som er indfattet i et bronzebånd. I kraven sidder dels store nagler med fingerbølformede hoveder af bronzebelagt jern med spor efter forgyldning, dels små bronzenagler, med hvælvet hoved. Naglerne er fordelt på randen således: fire store nagler sidder enkeltvis med ens afstand. Her imellem henholdsvis 2x3 store, tæt-

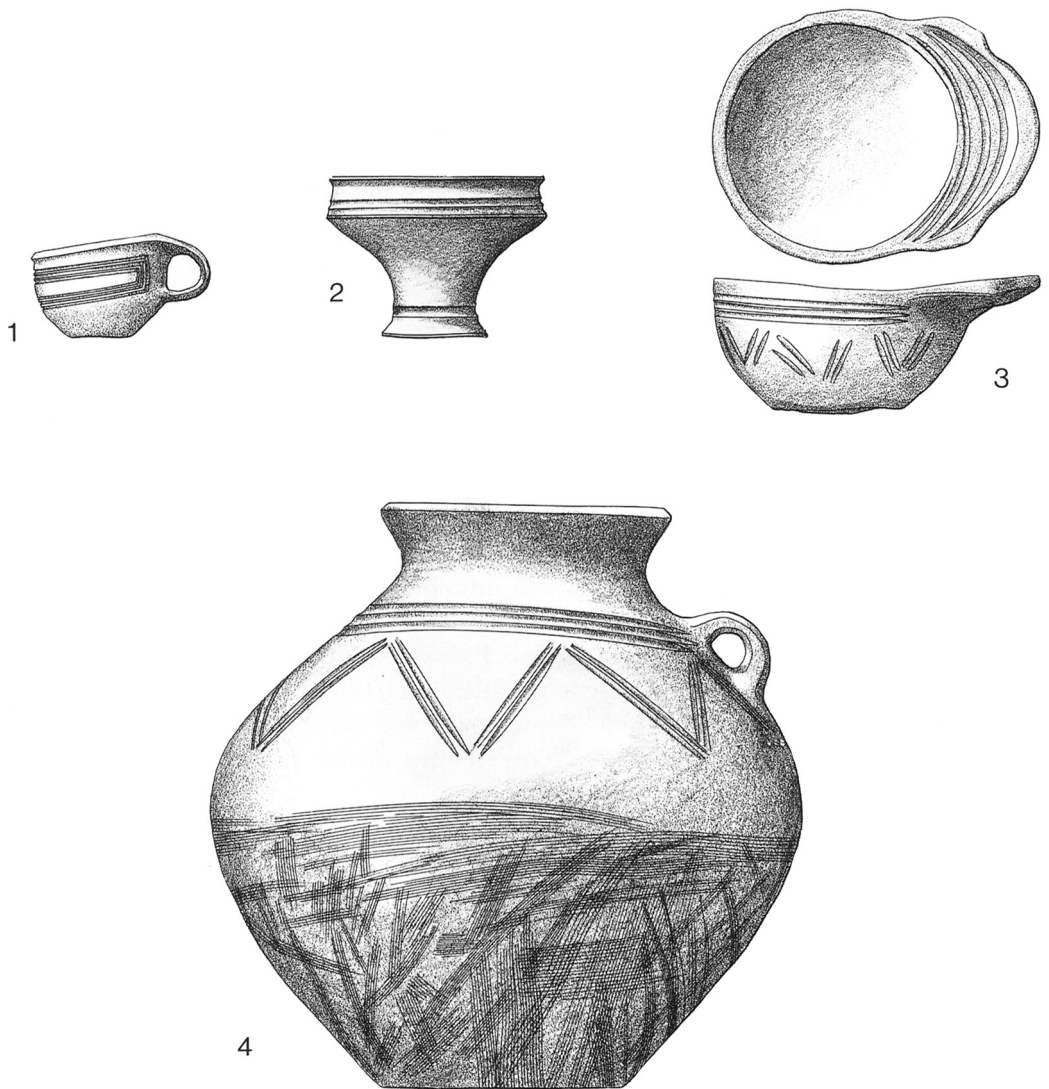
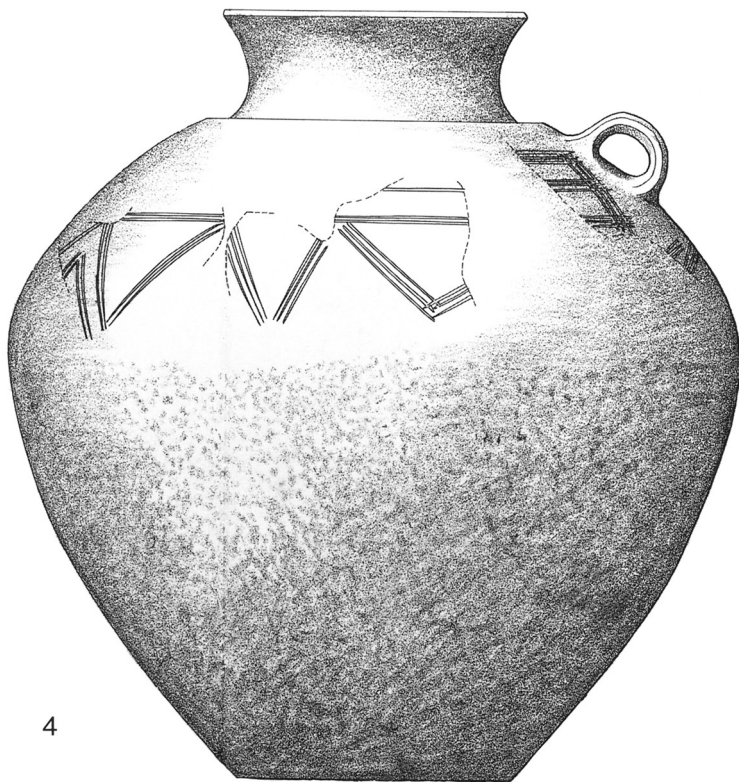
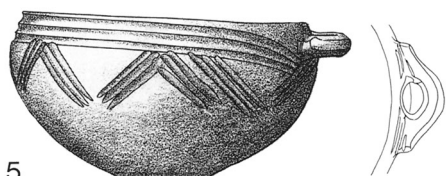

Fig. 19: Lerkarsættet fra Bredal. 1:3.

The pottery set from Bredal. 1:3.

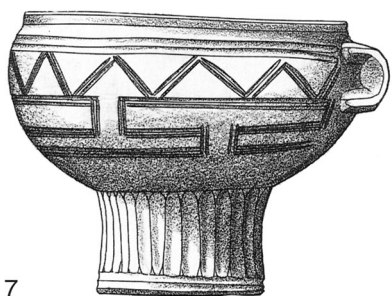
4

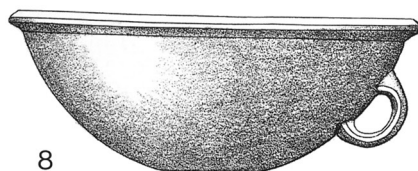
5

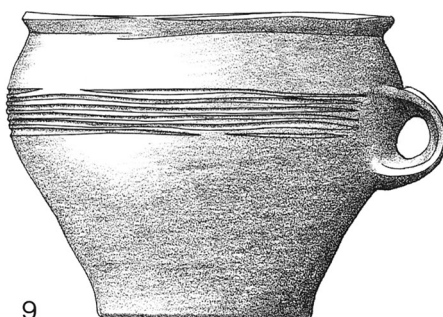
6

7

8

9

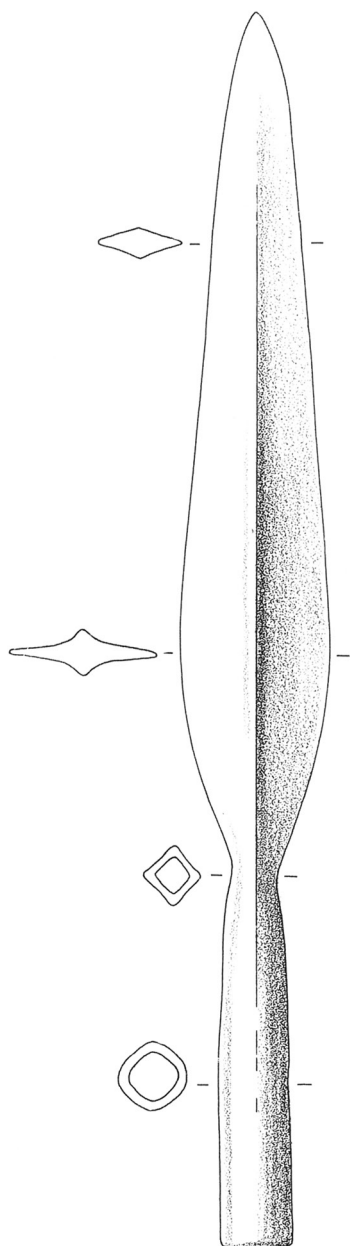

Fig. 20: Lansespids fra Bredal. 1:2.
Lance-point from Bredal. 1:2.

siddende nagler og 2x3 små nagler, siddende i trekant. Halsen er konkav og taget ender i en stang, som muligvis kan have været længere. Skjoldbullen er af samme type som Hvesagerbullen.

Håndtag. Håndtaget lader sig ikke bestemme ud fra de sporadiske fragmenter. Det har været fæstnet til skjoldet med samme type nagler som skjold-

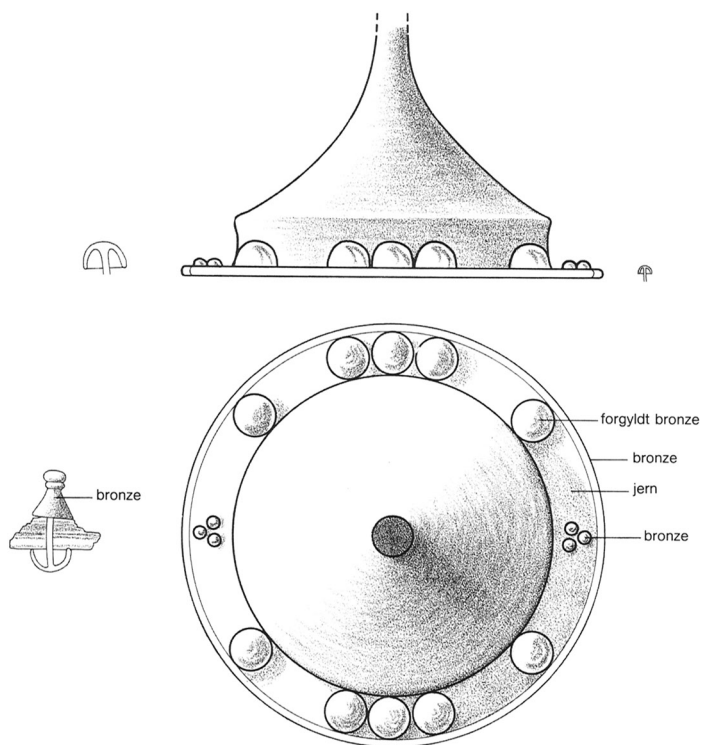

Fig. 21: Skjoldbulen fra Bredal, rekonstrueret ud fra de bevarede stykker. Ved siden af er udtegnet en nitte/endedup med en rest af skjoldbræt bevaret. 1:3.

Shield-boss from Bredal, reconstructed from the preserved pieces. At the side is drawn a rivet-end with a preserved remnant of shield-board. 1:3.

bulen. På skjoldets forside har siddet to manglekantede bronzedupper med profilerede ender.

Sporer (fig. 22). To ens stolsporer med stol af bronze og torn af jern. Stolen er fliget og fra midten heraf udgår to bronzestænger, på tværs af dens længderetning. Oversiden er beklædt med to guldblikplader, der langs kanten er ornamenteret med et ophøjet fletbånd og i midten med 8 ophøjede cirkler. I hvert af stolens hjørner sidder fire sølvnitter – en større omgivet af tre mindre, alle omgivet af en riflet sølvtråd. På stolens ender er lagt en sølvplade, ornamenteret med stregmønster. Stol og torn forbindes af en bronzecylinder, 0,5 m høj og ca. 1 cm i diameter, som foroven udvides til en næsten cirkulær plade, ca. 2,5 cm i diameter og 0,5 cm tyk. Dennes kant er belagt med guldblik med fletværksmønster og flankeres af to sølvperletråde. Perletrådene er ikke helt lukkede, der er en lille åbning på sporernes underside. På denne plade er tornen fæstnet og på overgangen mellem plade og torn sidder ligeledes en sølvperletråd. Den tre cm lange torn er ornamenteret med et netmønster af indlagt sølv, herover et zig-zagbånd

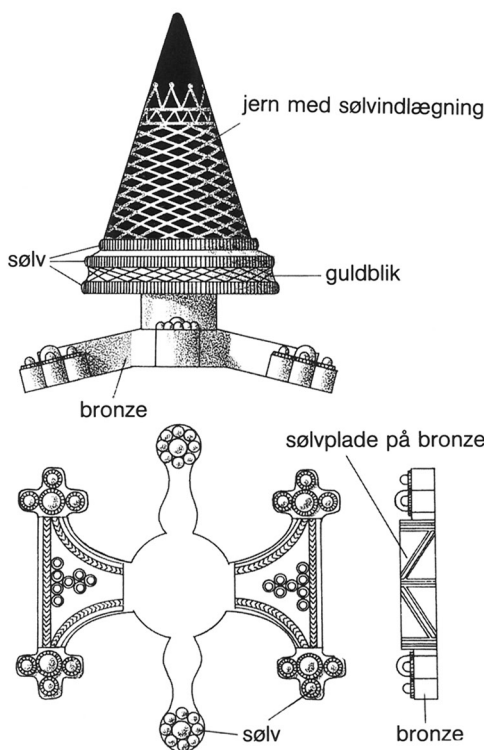

Fig. 22: Spore fra Bredal. Øverst set fra siden. I midten stolen set fra oven – når tornen er fjernet. Nederst ses stolens endeflade, som er belagt med en sølvplade. 1:1.

Spur from Bredal. Above, seen from the side. Centre, the body seen from above – with the prick removed. Below, the end-surface of the body, plated with silver. 1:1.

flankeret af to omløbende linjer, og endelig et zig-zagbånd, hvis øverste spidser ender i en prik. Sporernes samlede længde er 5 cm.

Næsten identiske sporer kendes fra Dollerup grav A2 (16), som ligger vest for Kolding, knap 40 km syd for Bredal samt i et enkelt eksemplar fra Brokjær (17), Ribe amt. Endvidere kendes tilsvarende, fint udsmykkede sporer fra Lynghøjgård (18), Guust (19), begge Viborg amt, Bjerregård (20), Skanderborg amt og Slusegård grav 613 (21), på Bornholm. Uden for landets grænser kan mod nord hentes paralleller i Hunn, grav F 19, Østfold i Norge (22), Hörninge (23), Brostorp (24) og Gräsgård (25) og Sörby-Störlinge på Öland (26). Mod syd i Hagenow (27) og Korchow i Mecklenburg (28) og Schwedt i Pommern (28). Sporerne fra Dollerup, Brokjær, Sörby-Störlinge, Hörninge, Hagenow, Korchow og Schwedt har på tornen samme netmønster af indlagt sølv, som Bredalsporerne (fig. 30). De øvrige har en indlægning af omløbende ringe.

Firnittede stolsporér af denne type hører ifølge Martin Jahn hjemme i det mellemgermanske område – Elbområdet fra Böhmen til Danmark. Typen udvikles og anvendes i 2. årh. (29).

Indlægning af sølv og bronze i form af omløbende ringe kendes endvidere fra en række tonittede sporér, som kun i få tilfælde er ornamenteret på stolen. Som eksempler herpå kan nævnes Erritsø (grav 12) ved Fredericia (30), Tornby i Öster Götland (31) samt Endre, Hemse og Linde på Gotland (32). Sporerne fra Tornby og Hemse har endvidere indlægninger i stolen.

Sporesko (fig. 23 og 24). Fodpartiet blev taget op i et præparat på ca. 15x50 cm (fig. 23a), hvori også var en del personligt udstyr. Her skal opmærksomheden henledes på de dele, som hører til fodbeklædningen. Sporerne er allerede nævnt ovenfor. Herudover var der forskellige beslag, som ligeledes har siddet på skoene.

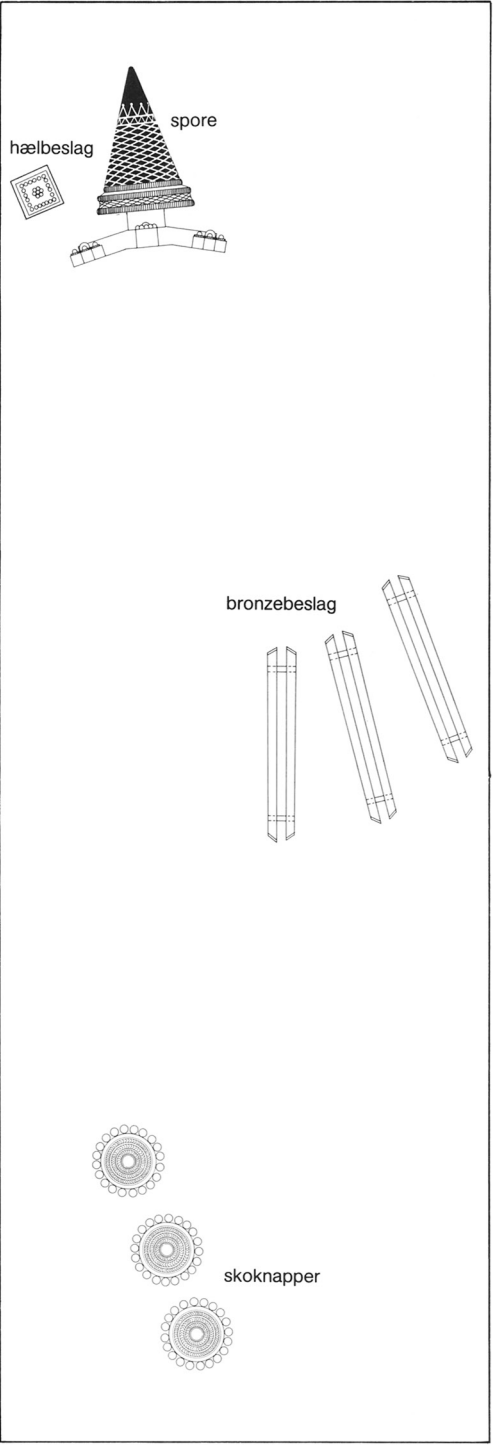
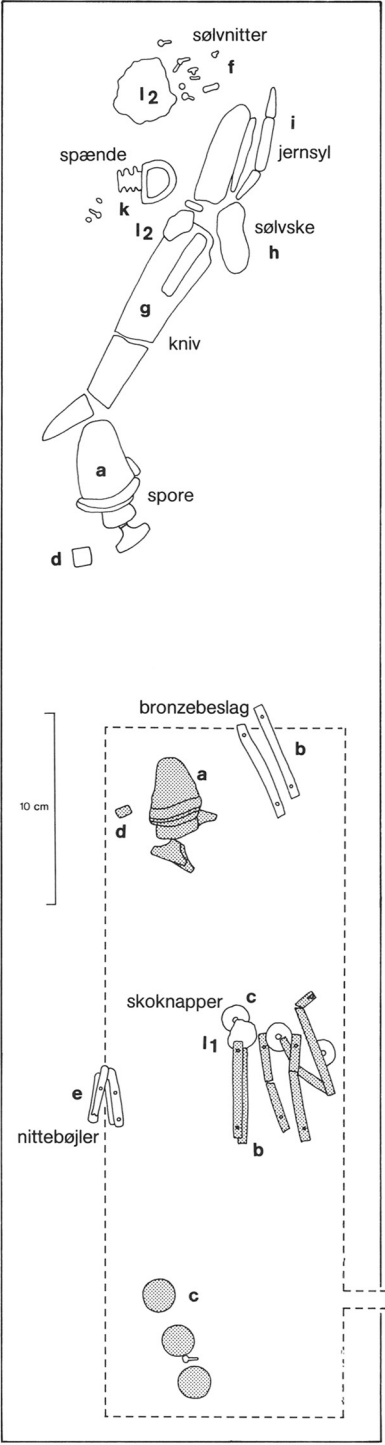
Et »sæt« beslag består af følgende dele (fig. 23b):

En kvadratisk bronzeplade (fig. 24a): Pladen, som på oversiden er beklædt med sølv, hvorover en guldblikplade, har været fastnippet med to bronzennitter, siddende diagonalt i hver sit hjørne af pladen. Guldblikket er ornamenteret med ophøjede cirkler langs randen samt i midten en cirkel omgivet af en kreds på 6 andre cirkler.

Seks ens bronzestænger (fig. 24b). Stængerne er 5,2 cm lange, 0,4 cm brede og 0,2 cm tykke. Stængerne har flad underside og hvælvet overside, de er skråt afskåret i begge ender og har her en smal fure. 0,6 cm fra hver ende er der en bronzennitte. Stængerne har været nippet sammen to og to med den flade side mod hinanden og med en afstand af 0,25 cm.

Tre cirkulære bronzeskiver (fig. 24c). Bronzeskiverne er beklædt med sølv på oversiden og herover en guldblikplade. Skiverne er 1,5 cm i diameter og guldblikket 1,3 cm. De har et centralt nittehul, hvori har siddet en sølvnitte med halvrundt hoved, omgivet af en kreds af i alt 20 nitter af sølv, ligeledes med halvrunde hoveder. Fire af disse, siddende med ens afstand har haft en længde af 0,8 cm, de øvrige 4x4 nitter sidder herimellem og er 0,3 cm lange. De korte nitter har således kun været til pynt.

Organiske rester dels af vævet tøj (33), dels af skind eller læder fandtes i forbindelse med beslagene, og viser, at disse må have siddet på en lædersko. Under denne har været båret en fodbeklædning af stof eller et par bukser med fødder, som det kendes fra Thorsbjergbukserne. Det sammennittede læder – i et eller to lag – har været 0,25 cm tykt, ud fra den betragtning at bronzestængerne, som sad med denne afstand, har holdt dette sammen. Bronzeskiverne har siddet med en indbyrdes afstand af 2,5 cm og har været placeret over tærne – over vristen de 3 x 2 bronzestænger. Sporerne har været fæstnet på hælen. Det lille kvadratiske beslag har holdt det øverste af hælappen sammen og samtidig fungeret som en forstærkning heraf.

← Fig. 23. Sporesko fra Bredal. Til venstre udtegning af præparat, hvori er optaget sporer, skobeslag samt en del personligt udstyr. Herpå er markeret de beslag, som hører til en sko. Præparatet er udtegnet efter foto.

a: Spore, jvf. fig. 22. b: Bronzebeslag, jvf. fig. 24b. c: Skoknapper, jvf. fig. 24c. d: Hælbeslag, jvf. fig. 24a. e: Nittebøjler, jvf. fig. 27a. f: Sølvnitter. g: Kniv, jvf. fig. 25a. h: Sølvske, jvf. fig. 26a. i: Jernsøl, jvf. fig. 26b. k: Spænde, jvf. fig. 27d. l: Organisk materiale, vævet tøj (1,1) og læder (1,2).

På udtegningen af præparatet er markeret de beslag, som hører til en sporesko. Til højre de rekonstruerede beslag, placeret efter præparatet.

Spur-shoe from Bredal. To the left, drawing of preparation in which the spurs, shoe-mounts and some of personal equipment were taken up. On this the mounts which belong to a shoe are marked. The preparation is drawn from a photo.

a. Spur, c.f. fig. 22. b. Bronze mounts, c.f. fig. 24b. c. Shoe buttons, c.f. fig. 24c. d. Heel mounts, c.f. fig. 24a. e. Rivet-bows, c.f. fig. 27a. f. Silver rivets. g. Knife, c.f. fig. 25a. h. Silver spoon, c.f. fig. 26a. i. Iron awl c.f. fig. 26b. k. Buckle, c.f. fig. 27d. l. Organic material, woven clothes (1,1) and leather (1,2). On the drawing of the preparation are marked the mounts which belong to a spur-shoe. To the right the reconstructed mounts, placed following the preparation.

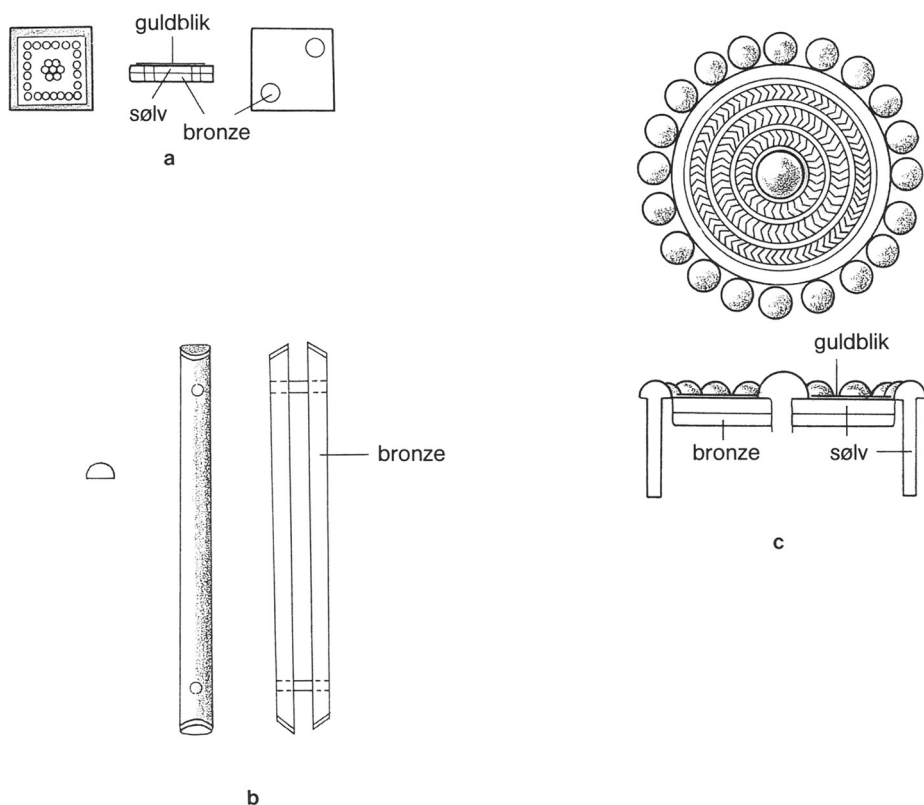

Fig. 24: Beslag til sporesko. a-b: 1:1, c: 1:2.

Mounts for spur-shoe. a-b: 1:1, c: 1:2.

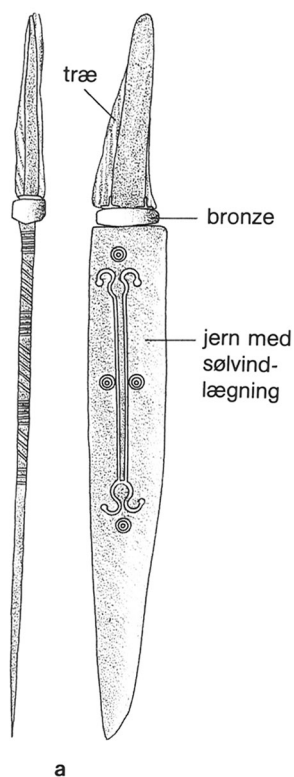

Fig. 25a: Kniv med sølvindlægning fra Bredal. 1:2.

Knife with silver inlay from Bredal. 1:2.

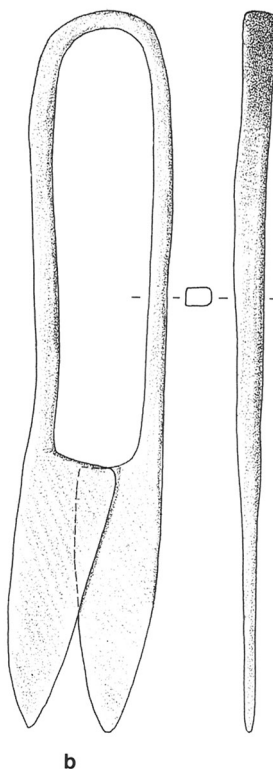

Fig. 25b: Jernsaks fra Bredal. 1:2.

Iron shears from Bredal. 1:2.

Skoene har været af samme type, som de, der kendes fra Slusegård, grav 613 (34). Her var der bevaret læderstrimler, hvori sad cirkulære beslag af samme type som Bredalbeslagene.

Bronzestænger som fra Bredal kendes ligeledes fra Slusegård, men deres placering kan heller ikke her angives præcist. Der kendes flere sko fra jernalderen, hvoraf de fleste er skåret i et stykke læder, har en syet søm i hælen og er snøret sammen foran med en læderstrimmel (35). Af sko med metalbeslag kendes kun to, hvor der er så meget læder bevaret, at det er muligt at foretage en nogenlunde sikker rekonstruktion. Det drejer sig om en sandal fra Thorsbjerg (36), hvor der sidder en række nagler i kanten af sålen og så ovennævnte sporesko fra Slusegård – selv om partiet over vristen, hvori bronzestængerne har været placeret ikke lader sig bestemme nøjagtigt.

I Dollerup grav A2 findes både skoknapper, som dem der kendes fra Bredal og Slusegård, og et stort antal sølvsøm, der som i Thorsbjergsanda-

len antagelig har siddet i sålen. Skoknapper af ovennævnte type kendes eksempelvis også fra Slusegård grav 969 og 1072 (37) og Hylke ved Skanderborg (38). Endelig kan nævnes et par eksempler uden for landets grænser, nemlig Hunn i Østfold, Norge (39), Marwedel i Nordtyskland (40) samt Hagenow (41).

Nittebøjler (fig. 27a). To ens af bronze, hvori to bronzenitter (42). På oversiden en sølvplade, som igen er belagt med guldblik. Nittebøjlerne består af en 4 mm bred, ganske tynd bronzestang, ombukket og holdt sammen med to nitter. Ombukningen danner en øsken. Oversiden af beslaget er belagt med sølv og herover en ornamenteret guldblikplade. Guldblikket er ornamenteret i to bånd med ophøjet fletværksmønster. Nittebøjlerne lå tæt ved fødderne, men deres anvendelse kan her ikke bestemmes nærmere. Sådanne nittebøjler har fungeret som bindeled mellem en læderrem og en øsken.

De eneste næsten identiske nittebøjler kendes fra en rig grav i Juellinge, hvor de sidder i bæreremmen til et par drikkehorn (43). Nittebøjlerne fra

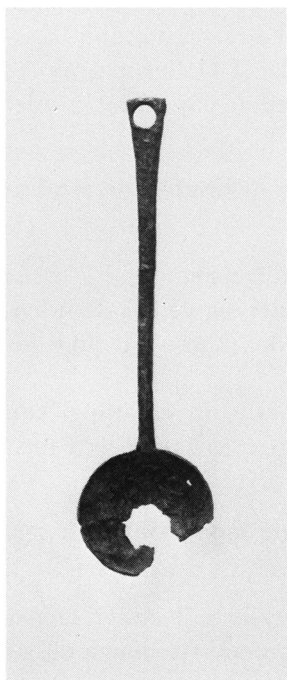

Fig. 26a: Sølvske fra Bredal. 1:1.
Silver spoon from Bredal. 1:1.

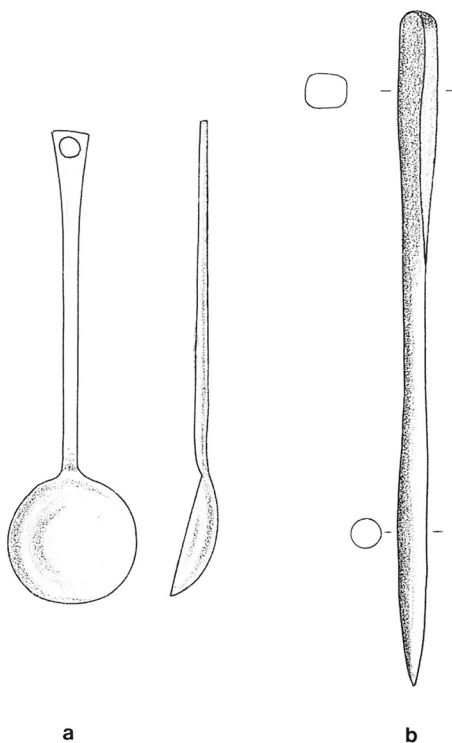

Fig. 26b: Syl af jern, fra Bredal. 1:1.
Awl of iron from Bredal. 1:1.

Juellinge er af bronze med sølvbelægning. Bredalstykkerne er ligeledes af bronze, som er dækket med en sølvplade. Herover er lagt guldblik, hvori ornamentikken er præget. Juellingegraven er en af de rigeste, samtidige grave, der findes på dansk område. Drikkehornene fandtes her sammen med to glaskar, en bronzekedel, et øse- og sikarsæt af bronze foruden et righoldigt smykkeudstyr og en toiletæske.

Fra Dollerup og Bjergelide stammer lignende nittebøjler, men uden sølv- og guldbelægning, ligeledes fra drikkehorn (44). Om der har været drikkehorn i Bredalgraven kan ikke afgøres, da der ikke findes andre indikationer herfor. Det ældre plyndringshul, som nogle steder når ned til gravens bund, kan have fjernet dele af gravens inventar. Endelig kendes lignende nittebøjler anvendt i ophæng til sværdskeider (45) og hesteudstyr (46).

Personligt udstyr

Kniv (fig. 25a). Enægget jernkniv med underhjalte af bronze og rester af træskaft bevaret. Skafttungen sidder i bladets midtlinje. Kniven har lige ryg og æggen er svagt konveks. Det 13,6 cm lange blad har på den ene side et indpunslet mønster med sølvindlægning. På knivens ryg ligeledes sølvindlægning, her i form af skiftevis tvær- og skråtstillede stregbundter. Kniven synes enestående med sin sølvindlægning i bladet. I Dollerup grav A2 findes en kniv med delvist bevaret skede, hvor skeden har været prydet med sølvornamenter (47).

Saks (fig. 25b). Bøjlesaks af jern, 19 cm lang. Bøjlen er bredest og tyndest ved ombøjningen.

Ske (fig. 26a). Sølvske, 6,4 cm lang og med et cirkulært laf, 1,7 cm i diameter. Skaftet er smallest ved skaftroden og udvider sig ved skaftenden, hvor skeen er forsynet med et hul. Den har således kunnet hænge for eksempel i en læderstrop.

Der kendes kun få skeer af metal fra denne periode. Et eksempel kan nævnes fra Bjergelide ved Horsens, hvori forekommer en ske af jern med snoet skaft. Der er dog tale om en ske af spiseskestørrelse (48).

Syl (fig. 26b). Syllignende genstand af jern, 9 cm lang med cirkulært tværsnit i odenden og firkantet tværsnit i skaftenden.

Bæltespænde (fig. 27b). Spændet er af jern med profilerede bøjleender. Det er ornamenteret med et netmønster af indlagt sølv, svarende til mønsteret på tornen af sporerne.

Fra Gotland kendes to bæltespænder med indlægning – her af bronze – i form af omløbende ringe og zig-zagbånd, fra lokaliteterne Västkinde og Endre. Fra Endre foreligger i samme grav også et par tonittede sporer med bronzeindlægning i tornen (49).

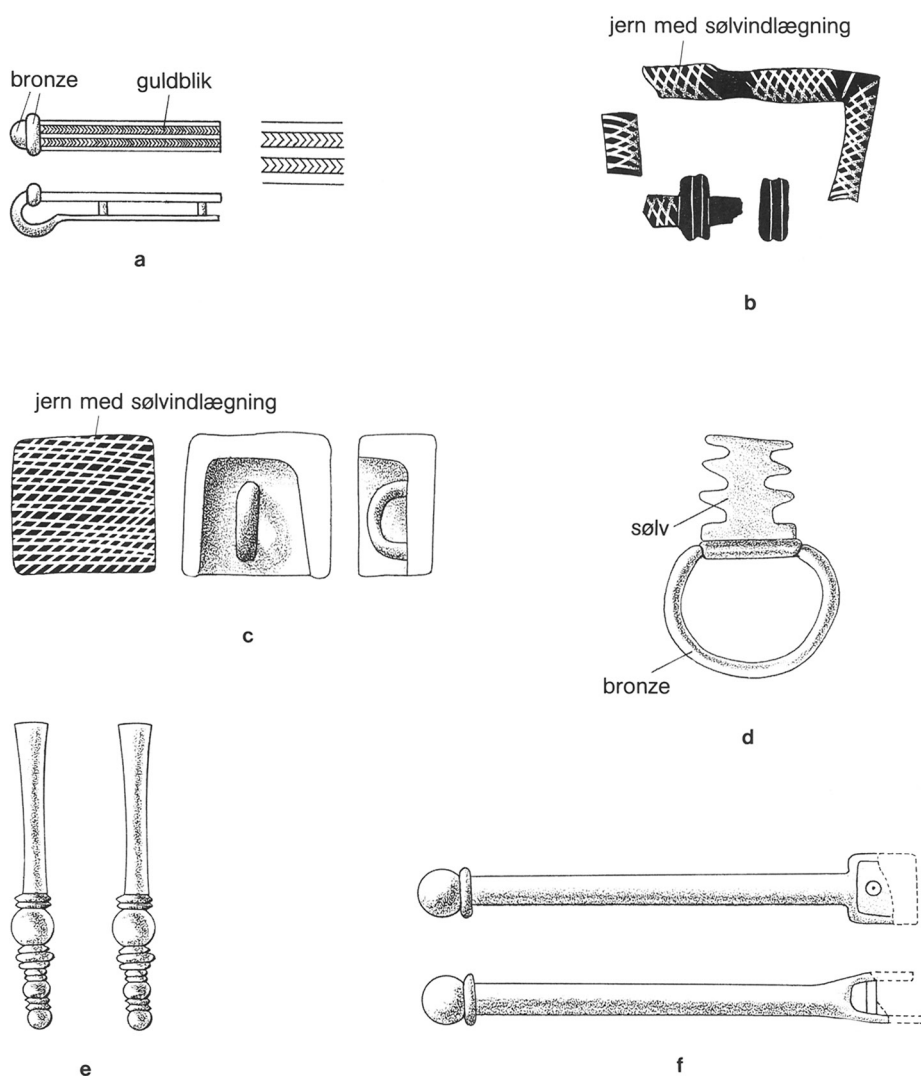

Fig. 27: Spænder og beslag fra Bredal. 1:1.

a: Nittebøjle af bronze, guldblikbelagt. b: Bæltespænde af jern med sølvindlægning. c: Øsken, som sidder i kvadratisk beslag. Beslaget er af jern med sølvindlægning. d: Spænde med ring af bronze og bagplade af sølv. e: To ens remendeduppe af jern. f: Remendedup af jern.

Buckles and mounts from Bredal. 1:1.

a. Rivet-bow of bronze, plated in sheet gold. b. Belt-buckle of iron with silver inlay. c. Loop situated in a square mount. The mount is of iron with silver inlay. d. Buckle with ring of bronze and back-plate of silver. e. Two similar strap-ends of iron. f. Strap-end of iron.

Øsken (fig. 27c). Jernøsken indsat i et firkantet, æskelignende jernbeslag. I denne er et netmønster af indlagt sølv, som på sporerne og bæltespændet. Beslaget må have siddet på bæltet og kan have beskyttet den læderstrop, som det personlige udstyr antages at have hængt i, mod overslidning.

Samhørigheden med bæltespændet understreges af, at bredden på beslaget og spændet er ens, den identiske ornamentik samt øskens placering i graven.

Tilsvarende beslag kendes fra Munkehøjgård på Lolland (50), Brokjær ved Ribe (51) samt Hamfelde, som ligger mellem Lübeck og Hamburg i Nordtyskland (52). I disse ses ingen øsken, men derimod nitter til fastnitning, det er ikke muligt at afgøre, om tilsvarende har siddet på Bredalbeslaget.

Spænde (fig. 27d). Spænde eller øsken med ring af bronze, hvorpå sidder en bagplade af sølv. Pladen er takket i kanten. Spændet er fundet sammen med det personlige udstyr, som blev udgravet i præparatet (jvf. fig. 23a). Dets funktion kan ikke fastslås.

Remendedupper (fig. 27e-f). Der forekommer i alt tre remendedupper, alle af jern. To er helt ens, de har cirkulært tværsnit og profilerede ender (fig. 27e). Remendedupperne er udgravet af præparatet, hvor de fremkom under en klump organisk materiale, ved knivens skaftende. Disse kan have afsluttet remmen, hvori bæltespændet sidder. Den tredje, hvis placering i graven ikke kendes, har forinden cirkulært tværsnit, højere oppe bliver tværsnittet rektangulært og deler sig i to firkantede plader med stregornamentik (fig. 27f). Da denne har en anden udførelse end de øvrige remendedupper, må den have afsluttet en anden rem.

Guldring (fig. 28). Massiv, glat guldring med hamret overflade. Ringen har en indvendig diameter på 2,2 cm. Dens lødighed er på 896 0/00.

Typen er almindelig i både det romerske og det germanske område. Ifølge C. Beckmann er typen med hamret overflade især knyttet til fase B2 af ældre romertid (53).

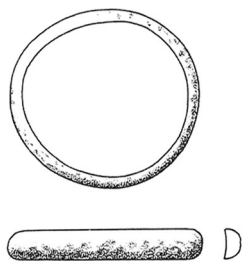

Fig. 28: Guldring med hamret overflade, fra Bredal. 1:1.

Gold ring with hammered surface, from Bredal. 1:1.

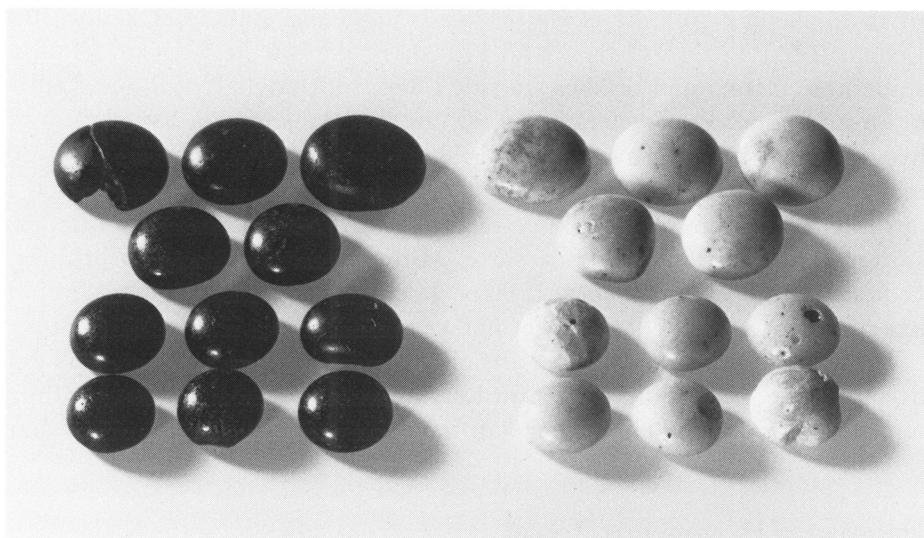

Fig. 29: Spillebrikker, fra Bredal.

Game-pieces, from Bredal.

Import

Spillebrikker (fig. 29). I alt 22 stk. af matglas, 11 hvide og 11 sorte, som udgør et helt spil. Brikkerne er runde og de har flad underside og let hvælvet overside.

De lader sig opdele i tre størrelser, således at der er henholdsvis: 6 hvide og 6 sorte som måler 1,3 cm i diameter, 2 hvide og 2 sorte som måler 1,5 cm i diameter, 3 hvide og 3 sorte som måler 1,7 cm i diameter.

Da brikkerne har flad underside, må de have været til et brætspil. Der kendes imidlertid ikke andre tilsvarende sæt, men mange eksempler på spillebrikker, både fra grave og fra mosefundene, hvoraf langt de fleste dog er yngre.

Glasspillebrikker optræder i Danmark første gang i ældre romertid (54), hvoraf Bredalsættet er det eneste komplette spil. Det ældste eksempel kendes fra Espe ved Svendborg på Fyn, herfra stammer 1 mælkehvid brik (samt flere »nu bortkomne«), som er dateret til periode B1 (55).

Fra periode B2 kendes foruden Bredalsættet, tre glasspillebrikker fra Agersbøl kun 5 km fra Bredal, 1 hvid, 1 blå og 1 sort (56).

Herudover kendes eksempler på benspillebrikker og terninger fra bl.a. Brokjær ved Ribe.

Spillebrætter kendes blandt andet fra moseofferfundet Vimose på Fyn (57), hvor fire fragmenter af sådanne forekommer. Brætterne er indfattet i en ornamenteret træramme og er tosidige, således at de har været anvendt

til to forskellige spil. Et eksempel på et lignende spillebræt kendes fra Leuna, nær Leipzig i Østtyskland (58), hvor der var bevaret en del af et spillebræt af træ, med brikker stående i deres oprindelige position. Spillebrættet har haft en sidelængde på 40 cm med 13 felter på hver led, som hver måler 3x3 cm. Der var 59 brikker, fordelt på følgende farver: 30 mælkehvide, 27 sorte, 1 okkerfarvet og 1 mørkebrun. 26 brikker stod i oprindelig position, med 18 på en række og de øvrige videre langs brættets kanter, skiftevis tre hvide og tre sorte. Muligvis skal de okker- og brunfarvede erstatte bortkomne sorte brikker, således at der har været tilsigtet et lige antal sorte og hvide. Brættet har været tosidigt som Vimosebrættet.

Ud fra det foreliggende er det altså ikke muligt at afgøre, hvilket spil det drejer sig om, men spillebrættet fra Leuna giver nok den bedste forestilling om, hvordan det spillebræt, der kan have fulgt Bredalspillebrikkerne har set ud.

Datering af Hvesager og Bredal

De enkelte genstande er allerede dateret i det omfang, det har været muligt. Her skal kort summeres op. Først og fremmest er der et stort keramisk materiale, fra såvel bebyggelsen, som fra gravene. Dette inventar, som er typisk for det sydøstjyske område, giver en bred ramme for datering til ældre romersk jernalder.

En nærmere datering opnås imidlertid ved at se på gravenes øvrige inventar. I Hvesager findes en fibula, som kan dateres til periode B2. Stangskjoldbulen og sporerne hører hjemme i samme periode. I Bredal er det naturligt at tage udgangspunkt i sporerne, som har identiske paralleller i Dollerup grav A2. Dollerupgravens datering er fast forankret i periode B2's senere del, på baggrund af deres fibler, importerede romerske bronze- og sølvkar. Det samme gør sig gældende med Bredalgravens nittebøjler, som har paralleller i Juellingegraven, der ligeledes hører hjemme i B2. Denne datering for Bredalgraven modsiges ikke af dens øvrige genstandsmateriale.

Dateringerne og den stereotype opbygning af Hvesager- og Bredalanlæggene godtgør, at gravene må være anlagt samtidig, i første halvdel af 2. årh., altså sidste halvdel af periode B2.

Gravenes indbyrdes »standsmæssige« forhold

De to gravkamre er af samme størrelse og konstruktion og indeholder hver et genstandsmateriale, bestående af stort set de samme elementer: lerkarsæt, lanse, skjold, sporer, kniv, bæltegarniture og fingerring. Derudover suppleres udstyret i hver af gravene med personligt udstyr, af lidt forskellig art. I Hvesager med en fibula og tre små prydbeslag samt et spyd, i Bredal med saks, syl, skobeslag og spillebrikker.

Fig. 30: Kortet viser de lokaliteter, hvor der findes sporer af helt samme type og med samme ornamenterik som på Bredalsporerne.

○: I Sörby-Störlinge findes et sporesæt med netmønster på den ene spore. Sporerne stoler af en enkel udformning.

The map shows the sites from which spurs of exactly the same type and decoration as the Bredal spurs have been found.

○: In Sörby Störlinge a spur-set was found with the net-pattern on one spur of a set. The body of the spur is of a simple shape.

Lerkarsættene fra Bredal og Hvesager hører klart hjemme blandt den bedste, hjemlige keramik. Sættene, som indeholder et typisk ældre romertids »bordservice«, består af de samme kartyper, ornamenteret med de samme elementer på de enkelte kartyper. Et specielt træk er ornamentikken på standfladen af de to fodskåle (Hvesager nr. 6 og Bredal nr. 7). Ornamentik under bunden på lerkar kendes fra flere ældre romertidsgravpladser, omend i beskedent antal ud af den totale mængde lerkar på de enkelte lokaliteter (59). Det nærmeste eksempel findes i Dollerup grav A1,1, hvor en rundbuget krukke har et kors, dannet af indridsede streger på standfladen (60). Ornamentikken knytter sig ikke til bestemte kartyper, den findes på fodskåle, vaseformede lerkar, hankekar, åbne skåle og fade. Dominerende er koncentriske cirkler, efterlignende drejeriller under bunden af tidens metalkar. Selv om det således er muligt at iagttage fælles træk på lerkarsættene fra de to grave, helt ned i detaljen, er der alligevel en klar forskel på dem, når man ser på helhedsindtrykket. Bredalsættet er klart af en bedre kvalitet og har et langt finere præg end Hvesagersættet, idet karrene har en fin sortglittet, blank overflade. En sådan kvalitetsforskel i udførelsen af lerkar ses også i den lidt ældre Hoddelandsby. Her er den bedste og fineste sortglittede keramik koncentreret ved stormandsgården (61).

Ser vi nu på våbenudstyret, som indeholder de samme elementer – lanse (i Hvesager også spyd), skjold og sporer – kan der igen iagttages markante forskelle. Hvesagerskjoldbulen har sølvbelagte nittehoveder – Bredalskjoldbulen forgyldte. I Hvesager forekommer simple jernsporer, i Bredal overdådigt udsmykkede sporer af jern og bronze belagt med sølv og guld siddende på fornemt udstyrede sporesko, samt nittebøjler, hvis nærmeste paralleller findes i den meget rige Juellingegrav.

Det personlige udstyr i Hvesager bestod af sølvfibula, sølvring, prydbeslag af guldblikbelagt sølv og bæltespænde af jern, samt en jernkniv. I Bredal af guldring, bæltespænde med sølvindlægninger, sølvske, kniv prydet med sølvindlægninger, syl, saks samt antagelig en pung med sølv/bronzelukke. Desuden har Bredalrytteren kunnet forlyste sig med spil, idet han medbragte et sæt glasspillebrikker.

Bredaludstyrets høje standard understreges yderligere af, at bæltegarniture, sporer, skobeslag samt et par nittebøjler via ornamentikken knyttes sammen til et eksklusivt sæt. Bæltegarniture og sporerne er prydet med samme netmønster af indlagt sølv og formodentlig lavet på samme værksted. Guldblikket på sporens stol og nittebøjlerne er ornamenteret i samme fletværksmønster. Der er her tale om et sæt af højeste håndværksmæssige kvalitet. Teknikken med ornamentik indlagt af ædelmetal i jern – tauschering – viser sandsynligvis romerske impulser (62). Her må tilføjes, at da plyndringshullet et par steder er nået ned til gravens bund, kan det ikke udelukkes, at der har været mere inventar i Bredalgraven.

Rytternes sociale og politiske status

Begge de gravlagte fra henholdsvis Hvesager og Bredal, hører klart hjemme i et højere socialt miljø. Sporer findes kun i et fåtal af det samlede antal våbengrave, og da oftest i kombination med guldfigerring og i flere tilfælde romersk import. Sporer er et værdighedstegn, hvilket kan aflæses for eksempel på den nordtyske gravplads Hamfelde, hvor våben – og sporer – findes hos de 20-40 årige mænd, desuden er der eksempler på ældre mænd – 40-60 årige som er gravlagt uden våben, men med sporer og et i øvrigt rigt inventar (63). Et eksempel herpå kan også ses i Dollerup, A2, hvor et par sporer identiske med Bredalsporerne findes sammen med guldfigerringe og flere stykker romersk import, men uden våben. Både Hvesager- og Bredalrytteren har sporer og fuldt våbenudstyr. De er altså aktive krigere, som må have haft en ledende position. Den markante kvalitetsforskel i udstyret i de to grave viser imidlertid, at de næppe tilhører samme sociale lag, der må være tale om to niveauer, som begge er hævet over de »menige« krigere.

Begge gravene, som ligger med en kort indbyrdes afstand, ligger i et område, hvor der i forvejen er konstateret en koncentration af rigt udstyrede krigergrave. L. Hedeager og K. Kristiansen har tidligere lavet en analyse af våbengravsmiljøet i ældre romertid i dette område, hvor det konkluderes, at »– sporegravene er udtryk for en magtfuld gruppe af ledende (ældre) mænd, der bl.a. gennem romersk import demonstrerer kontakt med et internationalt miljø. De viser os et samfund, hvor militær og politisk ledelse er samlet og blevet et fast embede knyttet til udvalgte slægter.« Det østjyske område deles her op ved hjælp af Theissenpolygoner, hvorved området opsplittes i en række enheder, af nogenlunde samme størrelse som et herred (64).

Imidlertid antyder de to grave fra Hvesager og Bredal, at billedet er mere nuanceret, og at der er tale om et fast organiseret lederhierarki dækkende et større område. En gennemgang af grave indeholdende mindst et af elementerne, våben, sporer, guldfigerring eller romersk import i lokalområdet, viser at der klart er tale om flere niveauer (fig. 31). Tre grave, nemlig Bredal, Dollerup og Bjergelide (65), skiller sig ud ved alle at indeholde sporer, guldfigerring og import – Bredal og Bjergelide tillige våben, og udgør dermed øverste sociale lag. Agersbølgraven, som ligger kun 5 km nord for Bredal, indeholder smykker, våben og romersk import og må derfor klassificeres som de øvrige. Men da der ikke findes hverken guldfigerring (66) eller sporer må den indtage en anden stilling end de øvrige. Endvidere findes der et stykke romersk import fra en høj i Bindeballe, men fundet er ikke sluttet og derfor vanskeligt at placere i en nærmere sammenhæng. Bredal indeholder »et enkelt« stykke import (et sæt glasspillebrikker), Dollerup og Bjergelide, hver fem stykker (bronze- sølv- og glaskar).

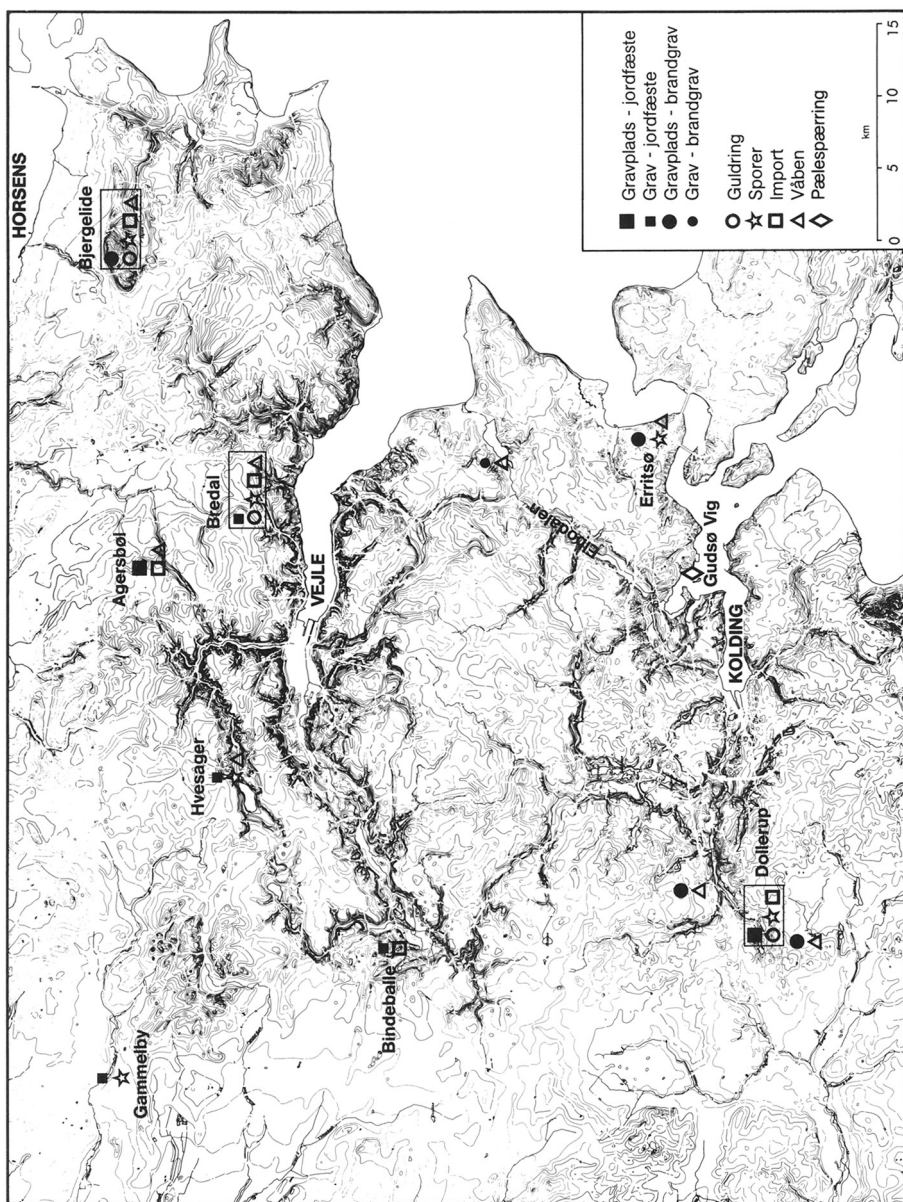

Fig. 31: Kortet viser alle grave i området, som indeholder et eller flere af nævnte elementer. Δ våben, \star spører, \circ guldfingerring, \square import.

The map shows all graves in the area which contain one or more of the following elements: Δ weapons, \star spurs, \circ gold finger-rings, \square imports.

Bredalgraven og Dollerupgraven knyttes sammen via sporerne, som er identiske, og må vise kontakt til samme produktionssted. I Bredal er der tale om en kriger, med værdighedstegnene sporer og guldfingerring, suppleret med et importeret sæt romerske glasspillebrikker. I Dollerup en mand uden våben, men med værdighedstegnene sporer og guldfingerring og som har skaffet sig flere romerske importstykker.

Bredalrytterens position understreges af det eksklusive sæt bestående af sporer og bæltegarniture, som sammen med Dollerupsporerne viser disse ledende mænds nordeuropæiske kontaktnet over store afstande, hvilket kan ses af kortet fig. 30. Det viser de sporer, der kendes fra det germanske område, af samme høje standard og med helt samme ornamentik, og som må stamme fra samme, eller tæt forbundne værksteder.

Sporerne af denne type stammer alle fra rigt udstyrede grave, som altid indeholder flere af følgende elementer: romerske bronzespande, bægre, kander, kasseroller, sølvbægre, glaskar, fibler, nåle, guldbærløkker, guldfingerringe, bæltegarniture, drikkehorn, spillebrikker, terninger og lerkar. Denne type grave er spredt over det germanske område og har et tydeligt ensartet præg, som viser, at der er tale om et overordnet opbygget system (67).

Næste sociale lag udgøres af krigere med sporer, men som hverken har guldfingerring eller import. Til denne gruppe hører Hvesager samt grave på samme niveau, Gammelby ved Ringive (68) og Erritsø ved Fredericia (69). Herunder en gruppe grave, ofte samlet på større gravpladser, som indeholder våben, men ikke sporer.

Herved kan der umiddelbart opereres med flere sociale og vel politiske niveauer, som opbygger et hierarki, der kan vise os noget om de enheder, landet har været opdelt i, og hvordan det har været styret. I det østjyske lokalområde, der næsten dækker det nuværende Vejle amt, ser vi da det nære miljø opdelt i tre områder, hvert af dem lokaliseret ved en grav tilhørende øverste sociale og politiske lag – nemlig Bjergelide, Bredal, og Dollerup (fig. 31). Det skal bemærkes, at gravene alle er samtidige (periode B2). Disse områder er naturligt adskilt fra hinanden af områdets fjorde og åer. Således er Bjergelide og Bredal adskilt af den dybe Rohden ådal, Bredal placeret nord for Vejle ådal og Dollerup syd for Kolding å.

På fig. 32 er kortlagt alle hidtil kendte grave og gravpladser i området. Markant er det at jordfæstegrave dominerer nord for Vejle fjord og ådal og brandgrave sydfor. Eneste undtagelser i det sydlige område er Bindeballegraven og Dollerupgraven, som begge indeholder import. Eneste rigt udstyrede brandgrav er Bjergelide, som ligger i et område, der i øvrigt er domineret af jordfæstegrave. Vi har altså her lokale gravskikke, som holdes i hævd og som viser, at kontakten mellem befolkningen nord og syd for Vejle fjord ikke har været stor. Derimod viser båndet mellem Bredal og

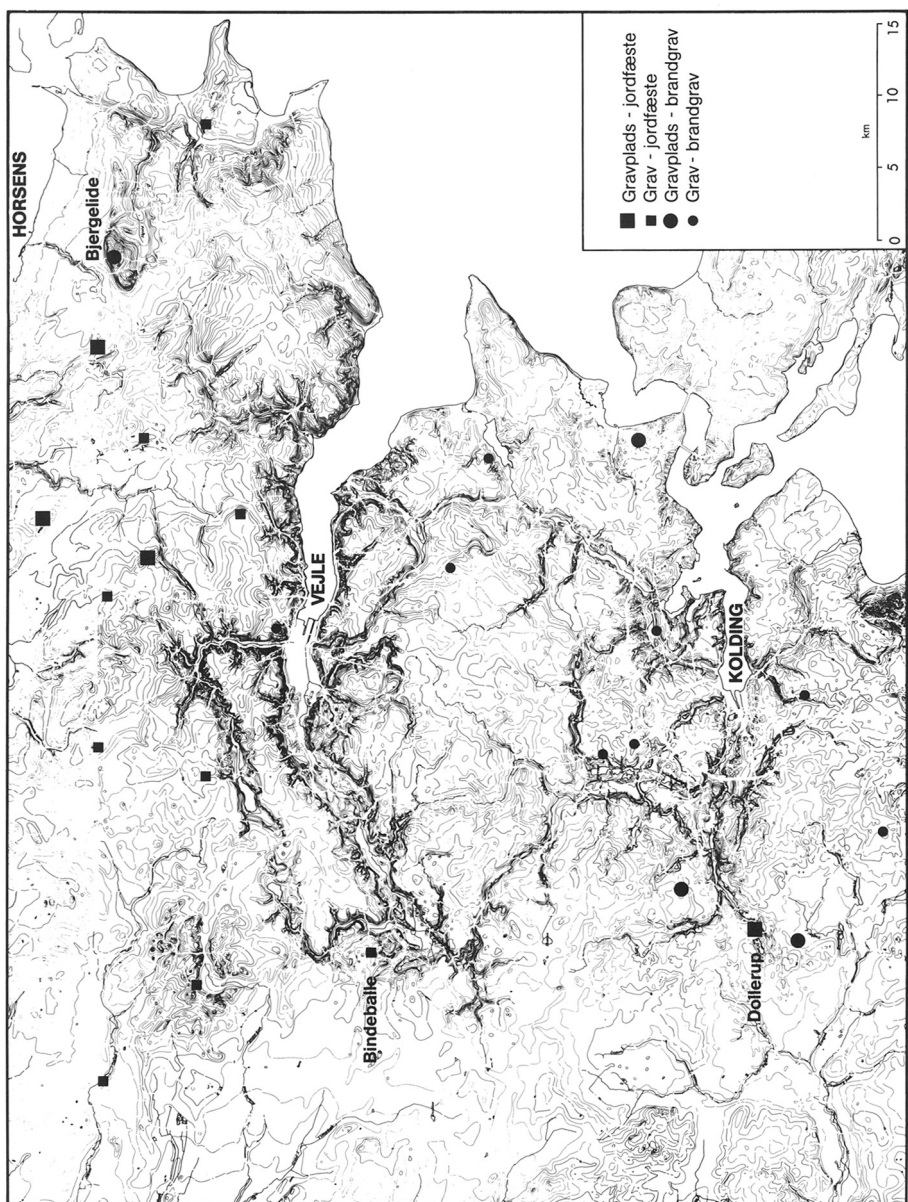

Fig. 32: Kortet viser alle grave/gravpladser i området. ■ jordfæstegrav, ■ jordfæstegravplads, ● brandgrav, ● brandgravplads.

The map shows all graves/ burial-sites in the area. ■ interment graves, ■ interment burial sites, ● cremation graves, ● cremation burial sites.

Dollerupgravene (sporerne), at på et højere plan har der eksisteret et kontaktnet, som er gået langt ud over lokalområdets.

Hvorledes skal vi nu tolke det lederhierarki, som herved er opstået? Går vi til Tacitus, siger han: »Alt i alt ligger den største slagkraft hos fodfolket. Derfor kæmper de i forening, idet fodfolket, som udvælges blandt hele ungdommen og opstilles foran slagordenen, afpasser og indretter sine hurtige bevægelser efter rytteriet. Endog antallet af de udvalgte fodfolk er nøje fastsat: der stiller hundrede fra hvert enkelt herred« (70). Vi har altså et rytteri og et fodfolk, hvor rytteriet har den ledende funktion. Under hensyntagen til kildens sandhedsværdi, kan vi således formode, at krigerne med sporer er hærførere, som hver – ifølge Tacitus – har haft en deling på hundrede krigere under sig. Imidlertid blev det også antaget, at krigere med sporer udgjorde to niveauer i lederhierarkiet.

Tacitus siger videre: »På folkeforsamlingerne vælges blandt andre de høvdinge, som holder ret rundt om i herrederne og landsbyerne.« Denne høvding må således, da han holder ret i flere herreder, have haft en overordnet position i forhold til de hærførere, som har ledet det enkelte herreds fodfolk. Disse høvdinge kan være dem, vi finder i henholdsvis Bjergelide, Bredal og Dollerup. Dette underbygges af en beretning om forholdene i en germansk landsby i 370'erne (71). Kilden er ganske vist et par hundrede år yngre, men afspejler i store træk de samme forhold, som gør sig gældende hos Tacitus. Heri nævnes, at stammerne var bosat inden for hver sit område, hvor befolkningen efter slægtskab var fordelt i landsbyer, som styredes af et landsbyråd. I spidsen for stammen stod en »høvding«, sandsynligvis valgt af et stammeråd, hvori sad stammens bedste mænd. I forhold til centralmagten – som må være stammerådet – repræsenterede landsbyrådet kun landsbyen, og i sidste instans var landsbyen magtesløs over for stammerådet.

Sammenholdt med de arkæologiske kilder i det her valgte lokalområde kan der ikke være tvivl om, at ledelsesstrukturen går ud over landsbyplan (72). For eksempel i området nord for Vejle fjord og tilhørende ådal, hvor Hvesager- og Bredalgravene er fundet, er det foran fremgået at de repræsenterer hver sit sociale og politiske niveau med Bredal øverst i hierarkiet og derunder Hvesager. Netop i dette område kendes i dag et større antal samtidige bebyggelser (73), hvor det både drejer sig om store landsbyer med mange gårde, mindre bebyggelser samt enkeltgårde (fig. 33). Det fremgår heraf, at Hvesager og Bredal hver dækker et område med flere bebyggelser af forskellig størrelse.

Som et af de få eksempler kan man i Hvesager knytte bolig og grav sammen og få et indblik i præcis, hvad der kan høre sammen af social status og bolig, som her markerer sig ved at have et større gårdsområde samt flere og større udhuse. Hvesagerrytterens sociale niveau kommer også til udtryk i, at den tilhørende gård er den hidtil største, kendte ældre

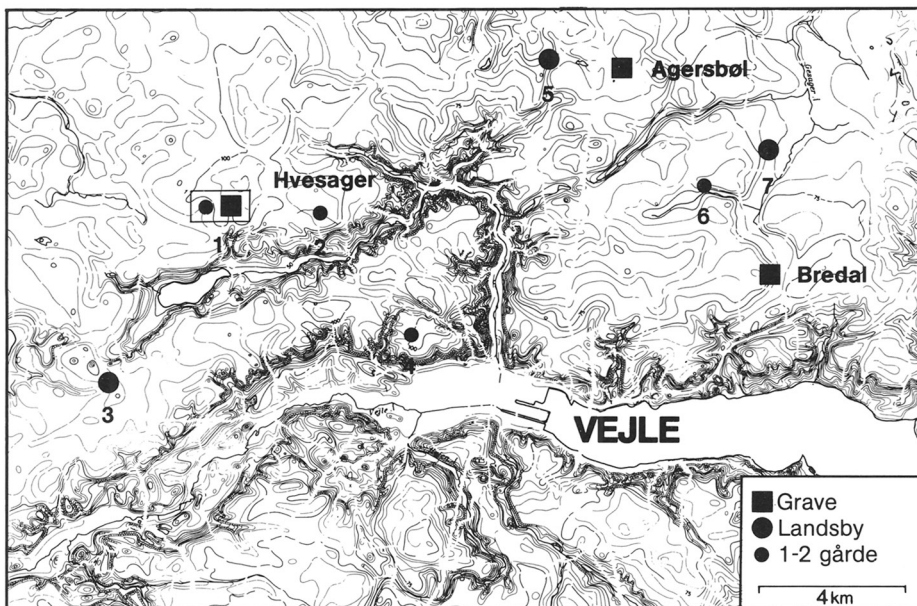

Fig. 33: Hvesager- og Bredalgravene i deres lokale miljø, med alle kendte samtidige grave og bebyggelser. ● bebyggelse med 1-2 gårde, ● landsby, 1: Hvesager, 2: Haughus, 3: Bredsten, 4: Knapperup, 5: Uldum, 6: Solskov, 7: Gl. Sole.

The Hvesager and Bredal graves in their local environment, with all known contemporary graves and settlements. ● settlement with 1-2 farms, ● village, 1. Hvesager, 2. Haughus, 3. Bredsten, 4. Knapperup, 5. Uldum, 6. Solskov, 7. Gl. Sole.

romertidsgård. Den giver hermed en antydning af, hvilken bolig stormændene fra Bredal, Bjergelide og Dollerup må have haft.

Stammens bedste mænd kan være »fyrsterne« (eller »høvdingene«). Men hvorledes har så stammernes indbyrdes forhold været – har disse haft en overordnet styring? Det er der noget, der tyder på, at de har. For eksempel er der allerede i førromersk jernalders senere del lavet en pælespærring i Gudsø vig (74). Et anlægsarbejde af sådanne dimensioner kræver en central magt, som har beføjelser over et større område. Således har man kunnet kontrollere sejladsen fra Vejle fjord til Kolding fjord ad Spang å gennem Elbodalen og Rands fjord.

De umiddelbart efterfølgende store våbenofferfund (75), som indeholder slagne hæres udrustning, viser at en hær har talt flere hundrede krigere. Dette må betyde at våbenføre mænd fra et større område eller måske flere stammer, har måttet stille op til en samlet hær for at opnå den nødvendige styrke. Hvor mange stammer der har beboet området, vides ikke. Tacitus omtaler for Jyllands vedkommende i alt fem. Stammernes størrelse kendes heller ikke.

Hvor skal vi i givet fald så finde denne overordnede ledelse? Støtter vi os til Tacitus, siger han: »Konger vælges ud fra ædel byrd, hærførere ud fra tapperhed.« En sådan storfyrste (Tacitus: konge), som altså ikke har nøddigt at bære våben, men har sin position alene ud fra ædel byrd (som vi må antage, kan aflæses i rigdom), kan vi for eksempel finde i Hoby på Lolland, hvor vi finder den rigeste ældre romertidsgrav i Danmark (76). Her har den gravlagte hverken våben eller sporer, men til gengæld en overdådighed af romerske sølvkar og bronzer.

SAMMENFATNING

Det hidtil fremkomne fundbillede fra denne del af Østjylland tyder på en ledelsesstruktur opbygget efter følgende principper:

Øverst har siddet en storfyrste, som er valgt ud fra »ædel byrd« – altså muligvis en medfødt titel. Han har ikke båret våben, men markerer sig gennem sin rigdom. Storfyrsten har styret en række stammer, som hver har været ledet af en høvding/fyrste. Denne leder er valgt ud fra sin tapperhed og viser sin værdighed ved at bære sporer og guldfingerring samt ved rigdom. De enkelte stammer har beboet et område, som har været opdelt i en række enheder – »herreder«. Det enkelte herred har rummet en række landsbyer og mindre bebyggelsesenheder, der sammen har stillet en deling på – ifølge Tacitus – hundrede mand til krigstjeneste. Denne hær enhed har været under ledelse af en hærfører, hvis position er markeret ved sporer – altså rytteri.

At der på dette tidspunkt eksisterer en velorganiseret hær, kan der ikke herske tvivl om. Herom vidner allerede våbenofferfundet i Hjortspring mose (77). Den overordnede ledelsesstruktur vises af pælespærringen i Gudsø vig. Kun en overordnet magtinstans har kunnet mobilisere de kræfter, der skal til et sådant anlægsarbejde. Nedlægningerne i Illerup mose o. 200 e. Kr. underbygger dette. Her er der ved en enkelt ofring nedlagt udstyr fra – anslået – flere hundrede krigere. Da det nedlagte udstyr menes at stamme fra det nuværende Sverige og/eller Norge, kan vi udelukke, at der er tale om indbyrdes stammekrige. Der må være tale om at stammerne stiller med en samlet hær mod fjenden (78).

Det har med udgangspunkt i de to gravfund fra henholdsvis Hvesager og Bredal, samt den til Hvesager hørende bebyggelse, været muligt at opstille et lederhierarki med gyldighed først og fremmest for det sydøstjyske område. Eksempler som Brokjærgraven og den nyfundne – og stadig igangværende undersøgelse af – Hedegårdlokaliteten (79), antyder imidlertid, at forholdene i de tilstødende egne er de samme. Der må være tale om en fast opbygget ledelsesstruktur, som udvikles gennem de følgende århundreder.

NOTER

- 1) VKH M 1262, Hvesager, Jelling sogn, Vejle amt.
 Udgravet af Vejle Kulturhistoriske Museum i 1986-87. Årsagen til udgravningen var, at Jelling kommune skulle byggemodne området.
 En bevilling fra Dr. Margrethe II's Arkæologiske Fond har muliggjort bearbejdning og publikation.
- 2) Vejle Kulturhistoriske Museum, VKH M 31, Bredal, Engom sogn, sb. 36, Hatting herred, Vejle amt.
 Nat. mus. j.nr. C 29360-393.
 Undersøgelsen var usagkyndigt påbegyndt, hvorfor et par af genstandene er uden fundoplysninger. Den fortsattes og afsluttedes af Nationalmuseets I. afd., ved Dorte Ørsnes og Olfert Voss, i okt. 1961.
- 3) Hvass, S., 1988, s. 64.
 På lokaliteten blev endvidere fundet et hus samt keramikgruber fra tidlig førromersk jernalder, som ikke er medtaget på planerne.
- 4) Hvass, S., 1985, s. 131.
- 5) VKH M 1231.
 Mikkelsen, D.K., 1987, s. 355.
- 6) Hvass, S., 1985, s. 141.
- 7) VKH M 951, Gårslev, Gårslev sogn, Vejle amt.
 Udgravet af Vejle Kulturhistoriske Museum i 1985.
 Hvass, S., 1988, s. 63.
- 8) Kaul, F., 1985, s. 175.
- 9) VKH M 879, Gl. Sole, Øster Snede sogn, Vejle amt.
 Udgravet af Vejle Kulturhistoriske Museum i 1981 og 1984.
- 10) Jørgen Ilkjær, Moesgård, har venligst været behjælpelig med bestemmelse af våbenudstyret fra de to grave i henholdsvis Hvesager og Bredal, samt med henvisninger til parallelt materiale.
- 11) Jahn, M., 1916, s. 183.
- 12) Jahn, M., 1921, s. 27.
- 13) Almgren, O., 1923, s. 65-66.
- 14) Beckmann, C., 1969, s. 31.
- 15) Engelhardt, C., 1969, Thorsbjerg mose, pl. 2.
- 16) Voss, O. og Ørsnes-Christensen, M., 1948, s. 220-222.
- 17) NM C 2773-2813.
- 18) NM C 14672-92.
- 19) NM C 262/41.
- 20) NM C 22147-57.
- 21) Klindt-Jensen, O., 1978, s. 141-44.
- 22) Resi, G., 1986, s. 70-72, pl. 6.
- 23) Holmqvist, W., 1951, s. 72, abb., 31.
- 24) Stenberger, M., 1933, s. 17-19.
- 25) Stenberger, M., 1933, s. 23-24.
- 26) Hagberg, U.E., 1965, s. 45, fig. 2.
- 27) Beltz, R., 1910, s. 316, tafel 53.
- 28) Jahn, M., 1921, s. 32.
- 29) Jahn, M., 1921, s. 31.
- 30) VKH M 327, Erritsø, Erritsø sogn, Vejle amt.
- 31) Bodin, U. og Flyg, P., 1988, s. 52.
- 32) Holmqvist, W., 1951, s. 71 og 74.
- 33) Jørgensen, L.B., 1986, s. 198.
 Tekstilfragmenterne er her bestemt til at være 2/2 kiper med henholdsvis 23/24 tråde/cm, Z/S-spundet og 16 (?)/cm, Z/Z-spundet.
- 34) Klindt-Jensen, O., 1978, s. 144.
- 35) Hald, M., 1972.
- 36) Engelhardt, C., Thorsbjerg mose, pl. 3.
- 37) Klindt-Jensen, O., 1978, s. 209-10 og 224-27.
- 38) FHM 1558. Brørup Skovgård, Hylke sogn, Skanderborg amt.
 Det er tidligere hævdet, at skoknapper også kendes fra Marienlund, Vejle amt (NMC 18601-18).

- Dette er imidlertid ikke tilfældet. Herfra kendes ganske vist to spiraloprullede sølvskiver af samme størrelse, men deres placering i graven er på brystpartiet af den døde, i forbindelse med en sølvhægte og en fibula.
- 39) Resi, G., 1986, s. 71, pl. 6.
 - 40) Nierhaus, R., 1962-63.
 - 41) Krüger, B., 1983, tafel 48.
 - 42) Rester af en tredje forefindes, dens nøjagtige placering kendes ikke, men det oplyses, at den er fundet i nærheden af de to andre.
 - 43) Müller, S., 1911, s. 8-9.
 - 44) Voss, O. og Ørsnes-Christensen, M., 1948, s. 235.
 - 45) Engelhardt, C., 1969, Nydam pl. VIII.
 - 46) Engelhardt, C., 1969, Vimose pl. 13.
 - 47) Voss, O. og Ørsnes-Christensen, M., 1948, s. 230.
 - 48) Engelhardt, C., 1881, s. 114, fig. 5.
 - 49) Holmqvist, W, 1951, s. 70-71.
 - 50) Klindt-Jensen, O., 1949, s. 34.
 - 51) NM C 2773-2813.
 - 52) Bantelmann, N., 1971, tafel 45.
 - 53) Beckmann, C., 1969, s. 30.
 - 54) Krüger, T., 1982.
 - 55) NO1 C 1307-31, C 1791-93.
 - 56) NM C 20261-95.
 - 57) Engelhardt, C., 1969, Vimose, s. 11-12, pl. 3.
 - 58) Schulz, W., 1953, s. 28-29.
 - 59) Fra urnegravpladsen Frørup, nordvest for Haderslev (Christensen, L., 1988, tafel 2, 10 og 12), findes tre lerkar med små indprikninger på standfladen. Det ene af karrene – en åben skål – har endvidere et kors, hvor indprikningerne fylder kvadranterne ud.
I H. Norling-Christensens katalog over grave i Århus amt fra 1954 er der ca. 400 grave fordelt på 80 lokaliteter. Heraf indeholdt 15 grave, fordelt på 12 lokaliteter, lerkar med ornamentik på standfladen. Fra Bulbjerg et kar med samme ornament som på Hvesagerfodskålen.
 - 60) Voss, O. og Ørsnes-Christensen, M., 1948, s. 225, fig. 10.
 - 61) Hvass, S., 1985, s. 161-162.
 - 62) Holmqvist, W., 1951.
 - 63) Bantelmann, N., 1971.
 - 64) Hedeager, L. og K. Kristiansen, 1981.
 - 65) Bjergelide, grav VII. NM C 1825-26, NM C 1906-23.
Graven indeholdt bronzekedel med jernrand, bronzekasserolle, bronzesi, fragment af bronzefad?, forbrændte glasklumper fra et bæger, to gulfingerringe, sværd, lanse, spyd, skjoldbule, to jernsporer, to knive, ragekniv, saks, bæltespænde, drikkehornsbeslag, jernske, bronzefibula samt fragmenter af sølvblik, bronzebeslag og jern.
 - 66) Agersbøl, NM C 20261-95.
I Hedeager, L. og K. Kristiansen, 1981, nævnes gulfingerring i Agersbølgraven. Der er imidlertid tale om en ganske lille riflet guldring, tolket som pynt på en fibula (NM C 20275).
 - 67) Eggers, H.J. 1949/50.
 - 68) Gammelby, Ringgive sogn, NM C 7991-8002.
 - 69) Erritsø, Erritsø sogn, VKH M 327.
 - 70) Bruun, N.W. og Lund, A.A., 1974, s. 43.
 - 71) Kilden, som stammer fra en germansk landsby i det nuværende Rumænien, er refereret af U. Näsman, 1988, som også har lavet en sammenligning af den materielle kultur i det pågældende område og de sydkandinaviske kulturer, med det resultat, at en analogi findes forsvarlig.
 - 72) Hvass, S., 1988, s. 67.
 - 73) VKH, M 461, Knapperup, Skibet sogn.
VKH, M 877, Solskov, Øster Snede sogn.
VKH, M 879, Gl. Sole, Øster Snede sogn.
VKH, M 1231, Haughus, Jelling sogn.
VKH, M 1262, Hvesager, Jelling sogn.
VKH, M 1263, Uldum, Uldum sogn.
VKH, M 1348, Bredsten, Bredsten sogn.

- 74) Tauber, H., 1988, Gudsø Vig, Vejle amt, s. 219-221.
- 75) Ilkjær, J. og Lønstrup, J., 1983.
- 76) Johansen, K.F., 1923.
- 77) Rosenberg, G., 1937.
- 78) Ilkjær, J., 1987.
- 79) Horsens Museum, HOM 151. Madsen, O., 1986.

LITTERATUR

- Almgren, O. 1923:* Studien über Nordeuropäische Fibelformen. Mannus 23. Leipzig.
- Bantelmann, N. 1971:* Hamfelde, Kreis Herzogtum Lauenburg. Ein Urnenfeld der römischen Kaiserzeit in Holstein. Offa-Bücher 24. Neumünster.
- Beckmann, Christamaria 1969:* Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. S. 5-106. Saalburg Jahrbuch XXVI. Berlin.
- Beltz, R. 1910:* Die vorgeschichtlichen Altertümer des Grossherzogtums Mecklenburg-Schwerin. Schwerin.
- Bodin, U. og P. Flyg 1988:* En romartida ryttargrav från Tornby, Linköping, Fornl 161, Östergötland – en preliminär redogörelse. FJÖLNIR, Årgang 7, hft. 3, s. 47-60. Uppsala.
- Bruun, N.W. og Lund, A.A. 1974:* Tacitus Germania I-II. Århus.
- Christensen, L. 1988:* Ein Urnengräberfeld der älteren Kaiserzeit in Frørup, Sønderjyllands amt. OFFA 45, s. 81-118. Neumünster.
- Eggers, Hans Jürgen 1949/50:* Lübsow, ein germanischer Fürstensitz der älteren Kaiserzeit. Prähistorische Zeitschrift XXXIV/V band 1949/ 50, s. 58-111.
- Engelhardt, C. 1981:* Jernalderens Gravskikke i Jylland. Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie. København.
- Engelhardt, C. 1969:* Sønderjyske og fynske Mosefund. Bd. I-III. København.
- Hagberg, U.E. 1965:* Hotade gravfält i Gärdslösa. Fornvännen 60. Stockholm 1966.
- Hald, M. 1972:* Primitive Shoes. Publ. of the Nat. Mus., serie I. Vol. XIII. Copenhagen.
- Hedeager, L. og Kristiansen, K. 1981:* Bendstrup – en fyrstegrav fra den romerske jernalder, dens sociale og historiske miljø. Kuml, s. 81- 149. Århus.
- Holmqvist, Wilhelm 1951:* Tauschierte Metallarbeiten des Nordens. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens. Stockholm.
- Hvass, S. 1985:* Hodde. Et landsbysamfund fra ældre jernalder. Arkæologiske Studier, vol. VII. København.
- Hvass, S. 1988:* Jernalderens bebyggelse. Fra Stamme til stat i Danmark, I. Jysk Arkæologiske Selskabs Skrifter XXII. Århus.
- Ilkjær, J. 1987:* Illerup ådal efter udgravningernes afslutning. Skanderborg Museum, Årbog 1987, s. 7-14.
- Ilkjær, J. og Lønstrup, J. 1987:* Der Moorfund im Tal der Illerup-Å bei Skanderborg in Östjütland (Dänemark). Germania 61.
- Jahn, M. 1987:* Die Bewaffnung der Germanen in der älteren Eisenzeit. Mannus 16. Leipzig.
- Jahn, M. 1921:* Der Reitersporn, seine Entstehung und früheste Entwicklung. Mannus 21. Leipzig.
- Johansen, K.F. 1923:* Hoby-fundet. Nordiske Fortidsminder, II,3. København.
- Jørgensen, L.B. 1986:* Forhistoriske tekstiler i Skandinavien. Nordiske Fortidsminder, bd., 9. København.
- Kaul, F. 1985:* Priorsløkke – en befæstet jernalderlandsby fra ældre romersk jernalder ved Horsens. Nationalmuseets Arb. Mark, s. 172-183. København.
- Klindt-Jensen, O. 1949:* Foreign Influences in Denmark's Early Iron Age. Acta arch., vol. XX, s. 1-230. København.
- Klindt-Jensen, O. 1978:* Slusegårdgravpladsen II. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XIV, 2. Århus.
- Krüger, Thomas 1982:* Das Brett- und Würfelspiel der spätlatenezeit und römischen Kaiserzeit im freien Germanien. Neue Ausgrabungen und Forschungen in Niedersachsen 15. S. 135-324. Hildesheim.
- Krüger, B. (red.) 1983:* Die Germanen. Geschichte und Kultur der germanischen Stämme in Mitteleuropa. Bd. I: Von den Anfängen bis zum 2. Jahrhundert unserer Zeitrechnung. Berlin.
- Madsen, O. 1986:* Hedegård – grave og gravplads fra ældre romersk jernalder. En foreløbig meddelelse. Horsens Museum Årskrift 1986, s. 13-22.

- Mikkelsen, D.K. 1987:* Haughus. Danmarks længste udgravning. Arkæologi på naturgassens vej 1979-86, s. 355. R.A.S. (red.), København.
- Müller, S. 1911:* Juellingefundet og den romerske periode. Nordiske Fortidsminder bd. II, 1. hefte. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.
- Näsman, U. 1988:* Analogislutning i nordisk Jernalderarkæologi. Et bidrag til udviklingen af en nordisk historisk etnografi. Fra Stamme til Stat i Danmark 1. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter, XXII. Århus.
- Nierhaus, R. 1962-63:* Kaiserzeitliche Zierbeschläge am Schuhwerk aus freien Germanien. Alt-Thuringen VI. Weimar.
- Norling-Christensen, H. 1954:* Katalog over ældre romersk jernalders grave i Århus amt. Nordiske Fortidsminder, bd. IV, hft. 2. København.
- Resi, G. 1986:* Gravplassen Hunn i Østfold. Norske Oldfunn XII. Oslo.
- Tauber, H. 1988:* Gudsø vig, Vejle amt. Arkæologiske udgravninger i Danmark, s. 219-21. Det Arkæologiske Nævn. København.
- Rosenberg, G. 1937:* Hjortspringfundet. Nordiske Fortidsminder, III, 1. København.
- Schulz, W. 1953:* Leuna. Ein germanischer Bestattungsplatz der spätrömischen Kaiserzeit. Deutsche Akademie der Wissenschaften Zu Berlin Schriften der Sektion für Vor- und Frühgeschichte. BD. I. Berlin.
- Stenberger, M. 1933:* Öland under äldre jernåldern. Stockholm.
- Voss, Olfert og Mogens Ørnes-Christensen 1948:* Der Dollerupfund. Ein Doppelgrab aus der römischen Eisenzeit. Acta arch., vol. XIX, s. 209-271. København.

SUMMARY

Two equestrian graves from the early Roman Iron Age – one with an associated settlement

Two chamber-graves from the early Roman Iron Age, period B2, are presented here, situated respectively at Hvesager (1) and Bredal (2), near Vejle (fig. 1); each grave contains an equestrian equipped with full weaponry. From Hvesager there can additionally be presented the settlement associated with the grave, which makes the site all the more interesting. This provides the opportunity to use the finds to throw light on social and political aspects of contemporary society within a confined geographical area, on the basis of the object-material in the two graves.

THE HVESAGER SETTLEMENT

The settlement at Hvesager (fig. 2) consists of two adjoining farmsteads which were in use for a relatively short time (3). The larger of the farms had a fenced area of in all 2120 m², and had a built area of 400-460 m². The smaller of the farms had a fenced area of ca. 1012 m², and a built area of 215-270 m². These two farms are the only contemporary buildings on the site.

The larger of the Hvesager farms is so far the largest known early Roman Age farm in Denmark, both as regards the fenced area and the built area. The next-largest, a single farm, is situated only 3.5 km from Hvesager, at Haughus (5). Another large farm, which is also one of two adjoining farms, is known at Vorbasse (6). An example of a typical early Roman Age farm of average size in east Jutland is a farm construction at Gårslev, south of Vejle (7). The farm here has an enclosed area of 540 m² and a built area of in all 174 m². This farm-type is also found in most contemporary villages (8-9). The examples mentioned are shown in fig. 4.

The find-material from the Hvesager settlement consists mainly of pottery. Examples can be seen in fig. 5. It is a mixture of finer household pottery and coarser bowls and storage pots. Through the pottery the settlement can be linked to the Hvesager equestrian grave which lies only 30 m from it (fig. 6). The grave was found to contain pottery which in shape and decoration corresponds exactly to the pottery from the larger of the farms.

THE HVESAGER GRAVE

The grave was situated in a field, on a slight natural slope in the terrain. In a pit 2.8 × 4.65 m, with vertical sides and a flat bottom, there stood a plank-coffin, 1.75 × 4.05 m and 0.58 m deep (figs. 7 and 8a).

The dead person, a man (on account of the grave-goods), lay in the north-west quarter of the chamber, with his head to the west, on his side and with drawn-up, bent legs and his face to the south. The position of the body could be determined from the positioning of the artefacts. In addition traces of the thigh-bones were discernible. He wore a silver fibula on his chest, on one hand a silver ring, and around his waist he had a belt with a buckle of iron (fig. 15a, b, and c). On his feet he had a pair of spurs (fig. 12c).

In the south-western corner was an arrangement of in all 8 vessels (figs. 9, 10a and 11a). In the middle of the grave, below the feet, lay a shield, 1.25 m in diameter (figs. 13 and 14), and beneath it an iron knife (fig. 16). At the edge of the shield there were three small ornamental mounts of silver, plated with sheet-gold (fig. 15c), which may possibly have been used as decoration on a purse, since there were faint traces of organic material around them. On the north side of the chamber stood a lance and a spear, at a slight angle (figs. 12a and 12b); their length, to judge from their positioning in the grave, could have been up to 3 m.

The fibula dates the grave to the period B2 (13); the weapons and spurs are also compatible with that period (11-12).

A close parallel to the Hvesager chamber-grave can be found in Bredal, only 15 km away. The Bredal grave is identical in its construction and object-content, but contains equipment of a much higher standard.

THE BREDAL GRAVE

The grave was situated in a bank forming part of a ridge near Bredal, with a broad view over the countryside and Vejle Fjord. In a pit of 2.4 × 4.85 m lay a plank coffin, 1.5 × 3.9 m and 0.5 m deep. Around it was a frame of head-sized stones in several layers (figs. 17, 18 and 8b). In an earlier looting-hole, the extent of which is shown on fig. 18, lay the remains of 4 pottery vessels. The looting-hole had in several places been very close to the bottom of the grave, e to the bottom of the grave, and it cannot therefore be excluded that some individual pieces of the contents of the grave have been removed.

The dead person, a man – judging from the grave goods – lay in the chamber's north-west quarter with his head to the west, on his side with drawn-up, bent legs and his face to the south. He had worn a substantial ring of solid gold (fig. 28) on one hand. Around his

waist was a belt with a buckle of iron with silver inlay and strap-ends of iron (figs. 27b and 27e). On the belt there had been a mount with a loop (fig. 27c) with the same decoration as on the belt-buckle. On it had hung an iron knife, decorated with silver inlay (fig. 25a), an awl-like iron object (fig. 26b), and a silver spoon (fig. 26a). Silver rivets and a small buckle of bronze and silver (fig. 29d) indicate that there perhaps was also a leather purse hanging on it. On his feet he had a pair of spur-shoes or sandals of leather, decorated with sheet-gold plated buttons, bronze mounts, and spurs with pricks of iron with inlay, and with gold- and silver-plated bronze bodies (figs. 22, 23 and 24). A pair of rivet-bows of bronze with sheet-gold plating on the upper side lay close to the feet (fig. 27a). Their function cannot be more precisely identified here (43). Directly below the shield lay 22 glass game-pieces, 11 white and 11 black (fig. 29).

Finally there had been in the grave an arrangement of 10 pottery vessels (figs. 19 and 10b). The placings of six of the pots are known – c.f. fig. 18 – but the rest were found in the looting-hole.

The grave can be dated by means of the spurs, which have identical parallels in the Dollerup grave A2 (16), with a dating which is firmly anchored in the later part of period B2, on account of the grave's fibulae and imported Roman bronze and silver vessels (Voss, O. and Ørsnes-Christensen, M., 1948).

The datings and the typical construction of the Hvesager and Bredal graves substantiate the impression that the graves must have been made at the same time, in the first half of the 2nd. century, i.e. in the latter half of period B2.

THE RELATIVE CLASS-RELATIONSHIP OF THE TWO GRAVES: THE SOCIAL AND POLITICAL STATUS OF THE TWO EQUESTRIANS

The two graves are of the same size and type of construction, and each contains a collection of objects consisting of largely the same elements. There is, however, a marked difference in the quality of the equipment in the two graves, as regards the pottery-arrangements, the weapons, the spurs and the personal trappings. The high standard of the Bredal equipment is particularly highlighted in the fact that the belt-attachments, the spurs, the shoe-mounts, and the rivet-bows can be linked together into an exclusive set of the highest quality of craftsmanship.

Spurs are found in only a small minority of the total of weapon-graves, and then most often in combination with gold finger-rings and in many cases Roman imports. Spurs are an indication of dignity; there are examples of older men who are buried without weapons but with spurs and otherwise with rich grave-goods (63). Both the Hvesager and the Bredal equestrians had spurs and full weaponry and thus are shown to have been active warriors who must have had leading positions. The marked difference in quality of equipment in the two graves shows, however, that they did not belong to the same social layer; it must relate to two different levels which are both above that of the »ordinary« warrior.

Both graves are situated in an area where it has already been observed that there is a high concentration of richly-equipped warrior-graves (64). A survey of them reveals that there are several levels involved (fig. 31). Three graves, viz. Bredal, Dollerup and Bjergelide (65), form a separate group. They all contain spurs, gold finger-rings and imports. Bredal and Bjergelide in addition have weapons; they thus make up the highest-ranking social class. The Bredal and Dollerup graves are linked by the spurs, which are identical, and show that there must have been contact with the same place of production. In Bredal we are dealing with a warrior, with distinguished spurs and gold finger-ring, supplemented with an imported set of Roman glass game-pieces. In Dollerup we have a man without weapons but with the emblems of dignity – spurs and a gold finger-ring, and several Roman imported goods.

The Bredal equestrian's position is emphasized by the exclusive set of spurs and belt-ornaments, which together with the Dollerup spurs provide evidence of these influential men's North European contact-network – over great distances, as can be seen from the map at fig. 30.

The next social layer consists of the warriors with spurs but without gold finger-rings or imports. To this group belong the Hvesager grave and others of the same level, Gammelby near Ringgive (68) and Erritsø near Fredericia (69), as well as a group of graves, often collected together in larger burial sites, which include weapons but not spurs.

In this way one can operate with several social and perhaps political levels which build up a hierarchy to reveal to us something of the units of which the country was composed and of the methods by which it was ruled.

In the eastern Jutland local area which virtually covers the area of present-day Vejle county (amt), we can then look at the area in closer focus and observe three regions, each containing a grave belonging to the highest social and political layer – i.e. Bjergelide, Bredal and Dollerup (fig. 31). It should be noted that all the graves are contemporary (period B2). These regions are naturally divided off from each other by watersheds which traverse the area. There are furthermore local burial customs within the area which are upheld in time-honoured fashion, except where the richly furnished import graves – Bjergelide, Bindeballe and Dollerup – are concerned. These local customs show that the contact between the population north and south of Vejle Fjord cannot have been significant (fig. 32). On the other hand the link between the Bredal and Dollerup graves (the spurs) shows that at the higher level there must have existed a contact-network which went far beyond that of the local region.

How can we then interpret the hierarchy of leadership to which this gives rise? According to Tacitus (70) we had a cavalry and an infantry, and the cavalry had the leadership function. In conjunction with the archaeological sources we can assume that the warriors with spurs were leaders of the army.

It has also been assumed, however, that warriors with spurs made up two levels in the command-hierarchy. Tacitus also says »At the assemblies of the people the chieftains are chosen from among the others; they maintain order round about in the districts (herreder) and villages.« These chieftains must therefore – since they maintained order in several districts – have held a very superior position in relation to the leaders of the army, who commanded the infantry for the individual district. These chieftains may be those we find respectively in Bjergelide, Bredal and Dollerup. This idea is consolidated by a report about conditions in a German village in the 370s (71). The source, it is true, is a few hundred years later, but in great measure reflects the same conditions which prevailed according to Tacitus.

Taking into account the archaeological sources in the east Jutland local area, there is no doubt (72) that a leadership structure existed on a larger scale than that of the village. For example, in the area north of Vejle Fjord and the river valleys connected to it, where the Hvesager and Bredal graves were found, as already shown, these graves each represented their own social and political level, with Bredal higher in the hierarchy and Hvesager below. In precisely this area today we know of a large number of contemporary settlements (73) consisting in some cases of large villages with many farms, and sometimes of smaller settlements or of single farms (fig. 33). It is apparent from this that Hvesager and Bredal each cover an area with several settlements of varying size.

The sources mentioned both describe the population as being divided up into tribes; it is not known how many. The question is whether they had a superior organisation. There are reasons to believe that they may have had something of the kind. For example, as early as the late part of the pre-Roman Iron Age, a post-barrage was constructed in Gudsø bay (74). A construction of such dimensions would require a central authority with power over a

rather large area. This enabled the sea-access to be controlled from Vejle Fjord to Kolding Fjord, along the Spang River, through the Elbo Valley and Rands Fjord.

The finds of large weapon-sacrifices from the period which directly followed (75), consisting of the equipment of beaten armies, show that an army must have numbered several hundred warriors. This must mean that weapon-bearing men from a quite large area or perhaps from several tribes must have had to join forces in a combined army to reach the necessary size of force.

Taking as departure-point the two grave-finds from Hvesager and Bredal it has been possible to propound a leadership-hierarchy valid chiefly for the south-east Jutland area. Examples such as the Brokjær grave and the newly-discovered Hedegård site (79) indicate, however, that the conditions in the adjacent areas are similar – that there did exist a firmly-established leadership structure which was developed during the succeeding centuries.

Dorthe Kaldal Mikkelsen
Vejle Kulturhistoriske Museum

Tegning: Jens Kirkeby
Oversættelse: Joan Davidson

